

RIIGIKOGU

2. istungjärk. **Protokoll nr. 36 (18).** 1921. a.

Sisu: 1. Päewakorra kinnitamine. — 2. Juhatuse teadaanne komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. — 3. Teadaanne terwituse kohta üleriiklise demobiliseeritud sõjawäelaste kongressi poolt. — 4. Juhatuse teadaanne rkl. J. Kurgema Riigikogust tagasiastumise ja järgmise kandidaadi kohta. — 5. Riigikogu otsus üüriseaduse eelnõu anda üüriseaduse komisjoni. — 6. Üüriseaduse komisjoni walimine. — 7. Riigi 1921 a. eelarwe — Ilugemisel. Rahaasjanduse komisjoni antud. — 8. Õpetajate palgaseadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 9. Täiendaw seadus ilma loata wiinapõletamise ja wiina- ning piiritusmüügi kohta — III lugemisel. Wastu wõetud. — 10. Wabariigi Walitsuse poolt ajutise walitsemise korra § 12-a põhjal 30. XII. 1920 a. wastuwoetud seadus adwokaatidelt asjaajamise õiguse eest wõetawa maksu kohta. Kinnitamata jäetud. — 11. Seadus põllutööliste tööaja ja palgatingimiste kohta 1921/1922 põllutööaasta peale — II lugemisel. — 12. Koosoleku lõpetamine ja järgmise koosoleku aja määramine.

Riigikogu koosolek 10. mail 1921 a. kell 5 p. l. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 78 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees K. Wirma.

Sekretääri kohal abisekretäär W. Pezold.

Koosolek algab kell 5.13 min.

1. Päewakorra kinnitamine. Juhataja K. Wirma: Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on Riigikogu liigetele kätte jagatud. On tehtud ettepanek õpetajate palgaseadust wõtta 2 päewakorra-punktiks. (Hääletatakse.) — Mulle näib, et enamus on wastu. (Pahemalt poolt: Palume hääled ära lugeda!) (Hääletatakse.) Ettepanek on saanud poolt 23 ja wastu 28 häält. Seega on see ettepanek tagasi lükatud. Nõnda oleks siis päewakord niisugusel kujul, nagu ta Riigikogu liigetele kätte on jagatud, kinnitatud.

2. Juhatuse teadaanne komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. Enne, kui päewakorra juure minna, palun sekretääri teatada, missugused seaduseelnõud on Riigikogu Juhatuse poolt komisjonidesse antud.

Abisekretäär W. Pezold(lob):
1) Seaduseelnõu rahatrahwide kõrgendamise kohta kohtuasjus — Wabariigi Walitsuse ettepanek — on juhatus koosolekul 7. mail üleüldisesse komisjoni antud.
2) Seaduseelnõu wabariigi walitsemise ajutise korra § 12-a põhjal maksmapandud

seaduste ja määruste kinnitatuks tunnistamise kohta — rkl. Anderkopp'i ettepanek — on juhatus poolt 10. mail üleüldisesse komisjoni antud.

3. Teadaanne terwitustelegrammi kohta. Juhataja K. Wirma: Peale selle on mul teatada, et Riigikogule on terwitus tulnud üleriiklise demobiliseeritud sõjawäelaste kongressi poolt.

4. Teadaanne rkl. J. Kurgema Riigikogust tagasiastumise ja järgmise kandidaadi kohta. Siis on weel teatada, et rks. Kurgema on kirjalikult teatanud, et tema oma Riigikogu liikme wolitused maha on pannud. Tema asemele astub Mihkel Haus. Riigikogu Kommunistlike Tööliste-rühma poolt on teatatud, et Mihkel Haus asub wabariigi wangimajas ja sellepärast on juhatus selle asja saatnud seisukoha wõtmiseks koosseisu komisjonile ja otsustanud sellest ühtlasi Wabariigi Walitsusele teatada.

5. Üüriseaduse komisjoni walimine. Riigikogu läheb 1. päewakorra-punkti juure, see on üüriseaduse eelnõu — Wabariigi Walitsuse ettepanek. (J. Seljamaa kohalt: Palun korra kohta sõna.)

Rkl. J. Seljamaa (töer.): Loomulik oleks, kui meil üüriseaduse eelnõu üleüldisesse komisjoni antaks. Üleüldise komisjoni liikmed juhiwad aga tähelpanu selle peale, et üleüldises komisjonis terve rida seaduseelnõuid lahendamist ootawad. Kui meie nüüd üüriseaduse eelnõu üleül-

dissime komisjoni annaksime, siis kardan ma, et see komisjon, mis koguni teiseks ülesandeks walitud, ei suuda teda mitte nii ruttu läbi waadata, kui see tarwilik oleks, ja sellepärast teen ma ettepaneku uut komisjoni, üüriseaduse komisjoni, walida ja seal juures wõtta jagajaks arw 10.

Juhataja K. Wirma Rhs. Seljamaa poolt on ettepanek tehtud — 1) Üüriseaduse eelnõu komisjoni anda, ja 2) uut komisjoni walida, kus üüriseadus läbi saaks waadatud. Kas soowitakse selle kohta sõna wõtta?

Rkl. A. Palwadre (sd.): Rhs. Seljamaa põhjendab erikomisjoni walimist sellega, et üleüldine komisjon on töödega koormatud ja ei saa üüriseaduse läbiwaatamisega ruttu walmis. Ma pean tähendama, et kui ainult sellega tegemist on, et töö ruttu tehtud saaks, siis wõib minu arwates üleüldine komisjon sellega rutem walmis saada, kui mingisugune erikomisjon, mida ette pandi walida. Üleüldise komisjoni liikmed tunnewad juba ükskeist, on tööga tuttawad ja seaduseelnõu läbiwaatamine läheks ka sellepärast palju kiiremini. Minu arwates on erikomisjon täiesti üleaarne, üleüldine komisjon wõiks selle seaduseelnõuga õige ruttu walmis saada. Tööga ta koormatud mitte ei ole, paar wäikest seaduseelnõu, mis seal praegu läbi waadata, ei anna mitte põhjust arwamiseks, et nad üüriseadusega hakkama ei saaks. Sellepärast waidlen ma rkl. Seljamaa ettepaneku wastu.

Rkl. A. Tupits (põl.-k.): Ka mina olen selle poolt, et käesolew seaduseelnõu saaks uude komisjoni antud, kuid hoopis teistsugustel põhjustel, kui rhs. Seljamaa siin ette tõi. Nimelt on praegune üüriseadus meil juba 1½ aastat maksew olnud ja selle aja jooksul on küllalt juhust olnud tema tagajärgi tundma õppida. Praeguse üüriseadusega ei ole rahul ei üürilised ega ka majaperemehed. Nii ühest, kui teisest küljest on pahameele awaldusi kuuldawale tulnud nimetatud seaduse kohta. Wabariigi Walitsuse poolt nüüd ette pandud uue üüriseaduse eelnõu ei lähe suuremat wanast seadusest lahku. Ja kui sellest seaduseelnõust seadus saab, siis kestab loomulikult edasi praegune olukord, mis selles sihis aga edasi kesta ei wõi. Selle seaduse jõusseastumisega jäetakse majad praegusesse hädaohtlikku seisukorda, nii et üürnikud pea ulualust ei leia ega ka majaperemehed majade juures parandusi teha ei saa. Kui meie selle sea-

duseelnõu annaks üleüldisesse komisjoni, siis meie häid tagajärgi ei wõi loota. Komisjon peaks ometi minu arwamise järele seaduseelnõu läbi waatama, kuidas kord ja kohus on. Selleks peab komisjon asjatundjatest koos seisma. Seda iseloomu ei ole üleüldisel komisjonil mitte, sellepärast, et ta wastawalt konstrueeritud ei ole. Aga just seaduseelnõu läbiarutamisel komisjonil tuleks tähele panna tagajärgi, mis uus üüriseadus enesega kaasa toob.

Ma lugesin hilja aja eest kokkuwõtet Saksa riigipäewa komisjonide tööde kohta. Seal oli erikomisjon — korterikomisjon — ja kõik seaduseelnõud korteri asjus antakse seal selle komisjoni kätte. Seal pöörati tähelepanu nende kawatsuste peale, kuidas oleks wõimalik uute majade ehitamist läbi wiia ja just üüriseaduse arutamise puhul töötati seal wälja wastaw uus seadus — ehitusseadus.

Seda peame meie ka silmas pidama ja just selleks otstarbeks erikomisjoni asutama, et siis selles komisjonis need waidlused kõik ära waieldud saaks, mis wastasel korral Riigikogus liiga palju aega kulutaks, kuid missuguste küsimuste lahendamise väga tähtis on. Sellepärast teen ma ettepaneku erikomisjoni walida, temale nimeks wõttes korterikomisjon, jagajaks wõttes arw 8 ja käesolewat seaduseelnõu komisjoni anda.

Rkl. J. Parik (põl.-k.): Mina toetan seda ettepanekut, et saaks asutatud uus komisjon, mitte sellepärast, et nagu rhs. Seljamaa arwab, üleüldisel komisjonil väga palju tööd oleks, waid sellepärast, et tema koosseis liig ühekülgne. (Rkl. M. Martna kohalt: Liiga pahempoolne!) Ei, pahempoolsust siin ei ole, sest komisjonid on ju kõik proportsionaalselt rühmade koosseisule walitud. Aga eile arutasime seda asja üleüldises komisjonis ja jõudsime otsusele, et selle komisjoni liikmed wiimase meheni kõik üürnikud on. (Naer.) Selle läbi tekiks niisugune seisukord, et seadus liig ühekülgsest läbi wiiakse. Kui meie aga komisjoni nii hästi majaanikkude kui ka üürnikude esitajad walime, siis wõiks see seaduseelnõu saada ümarikuma ja wastawama kuju.

Juhataja K. Wirma: Sõna on Riigikogu liikmel Seljamaal faktiliseks märkuseks.

Rkl. J. Seljamaa (töer.): Faktiliseks märkuseks pean tähendama, kui meie erikomisjoni nõuame, siis teeme seda

sellest seisukohast välja minnes, et meie tahame komisjoni esitust saada, keda see küsimus — üüriseadus — kõigerohkem huwitab. Meil on aga üldises komisjonis peaaegu kõik juristid, meie tahaks sinna ka teisest elukutsest korteriüürnikka walida. (Rhs. M. Martna kohalt: Mis elukutse see on? — Kas juristid ei ole ka üürnikud? — Naer.)

Juhataja K. Wirma: Palun rahu. On kõige pealt ettepanek tehtud seda üüriseadust anda komisjoni. (Wahelhüüe: Kortarikomisjoni). Seda meie otsustame pärast. Kõige pealt otsustame küsimust, kas üüriseadust anda komisjoni. (Hääletatakse.) Wastu ei olda; sellega on see küsimus otsustatud. Nüüd on rhs. Seljamaa poolt ettepanek tehtud walida uut üüriseaduse komisjoni ja rhs. Tupits'i poolt uut korterikomisjoni. (Rhs. A. Tupits kohalt: Ma ühinen rhs. Seljamaa ettepanekuga.) Sellega jääb siis ainult üks ettepanek, rhs. Seljamaa poolt. Selle ettepaneku vastu on waieldud, aga teist ettepanekut ei ole tehtud. Ma panen rhs. Seljamaa ettepaneku hääletamisele, mis selles seisab, et uut erikomisjoni walida. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Üleüldisesse komisjoni.) Igatahes on rhs. Seljamaa poolt ettepanek tehtud walida uus üüriseaduse komisjon. (Hääletatakse.) Mulle näib, et enamus selle poolt on. Sellega on otsustatud uut üüriseaduse komisjoni walida. Nüüd on kaks ettepanekut tehtud, rhs. Seljamaa poolt wõtta jagajaks 10 ja rhs. Tupits'i poolt wõtta jagajaks 8. (Rhs. J. Seljamaa kohalt: Ühinen.) Nii jääb siis ettepanek — wõtta jagajaks 8. (Hääletatakse.) Wastu on üsna wäike arw. Sellega on ettepanek vastu wõetud komisjoni jagajaks wõtta arw 8. Ma palun siis wastawaid ettepanekuid teha.

Rkl. J. Seljamaa (töer.): Tööerakonna poolt panen ette rhs. Uesson, Kalbus, Kaarna.

Juhataja K. Wirma: Palun kirjalt.

Rkl. A. Jürman (põl.-k.) Põllumeeste rühma poolt panen ette rhs. Ipsberg, Keskül ja Eigo. (Rkl. M. Martna kohalt: Kas need on majaomanikud? — Rkl. T. Kalbus kohalt: Kas Teie enam majaomanik ei ole? Wahelhüüe pahemalt poolt: Kui palju iga rühm esitajaid saab?).

Juhataja K. Wirma: On küsitud, kui palju iga rühm esitajaid saab. Siis tuleks Tööerakonnale 3 esitajat, Põllumeeste rühmale 3, sotsiaaldemokraatidele 2, teistele rühmadele, tähendab iseseiswatele sotsialistidele, Rahwaerakonnale, Kristlik-Rahwaerakonnale, Balti Saksa rühmale ja Kommunistlisele Töölisterühmale igaühlele 1.

Rkl. A. *Jürgenstein (rhw.): Panen ette Rahwaerakonna poolt rkl. Semm.

Rkl. J. Piiskar (is.): Iseseiswa Sotsialistliku rühma poolt panen ette rkl. Hansen.

Rkl. A. Palwadre (sd.): Sotsiaaldemokraatlike rühma poolt panen ette rhs. Rei ja Martna.

Rkl. J. Lattik (kristl.): Kristlik-Rahwaerakonnast panen ette rkl. Linnamägi.

Rkl. M. Bock (saks.): Balti-Saksa rühma poolt panen ette rhs. Pezold.

Rkl. J. Wanja (kom.): Kommunistlike Töölisterühma poolt panen ette rkl. Soans. (Wahelhüüded paremalt poolt) 5 maja ja 5 kuulihaawa!

Juhataja K. Wirma: Nii on siis kõik rühmad oma esitajad ette pannud. Kas ollakse nõus, et kõik komisjoni liikmed korruga hääletada? (Hääletatakse.) Seega on üüriseaduse komisjon walitud.

6. Riigi 1921 a. Riigikogu läheb järg-eelarwe — I lugemisel. päewakorrapunkti juure: Riigi 1921 a. eelarwe arutamine. Eel-misel koosolekul jäi kõnelejate nimekiri pooleli. Sõna on üles kirjutatud rhs. Seljamaale korra kohta.

Rkl. J. Seljamaa (töer.): Ma teen ettepaneku läbirääkimisi eelarwe kohta lõpetada, ja eelarwe anda eelarwe-komisjoni. Põhjuseks toon ma järgmised asjajolud. Kui eelarwe praegu I lugemise järele pikale wenib, siis ei suuda komisjon õigel ajal eelarwe kallale asuda. Peale selle, kui eelarwe on komisjoni antud, algawad tema tagasitulemisel Riigikogus üleüldised läbirääkimised uuesti, järjekult ei ole mingisugust põhjust arwata, et siin soowitakse rühmade sõnaõigust piirata, waid nad wõiwad I lugemisel eelarwe kohta sõna jälle tarwitada. Ma juhin selle peale tähelepanu, et meil terwe rida rutulikku seaduseelnõusid järjekorda ootawad. Meil tuleb

I järjekorras läbi võtta õpetajate palgaseadus — III lugemisel, ülikooli õpejõudude palgaseadus, siis 1921/1922 a. põllutöölise tööaja ja palgaolude korraldamise seadus jne. ja loomulikult on arusaadav, et kõik need seadused tänawu aasta rutuliselt tulewad läbi wiia. Kui meie praegusel juhtumisel I lugemist wenitame, siis ei ole meil mitte lootust, et niipea wõiksime nimetatud seadusi läbi wiia. Kriipsutan, weel kord alla, et eelarwe I lugemine wõimalik on peale selle, kui ta komisjonis läbi wõetud. Minu ettepanek oleks siis praegu läbirääkimisi katkestada ja eelarwe anda eelarwekomisjonile.

Rkl. A. Rei (sd.): Ma ei taha selle ettepaneku poolt ega wastu rääkida. Tahtsin selguse pärast tähendada, et rhs. Seljamaa ei ole mitte kohast sõna tarwitanud. Siin ei wõi mitte läbirääkimiste katkestamisest juttu olla, waid läbirääkimiste lõpetamisest ja meil tuleb selle juures silmas pidada, meie kodukorra § 72, mis läbirääkimiste lõpetamise kohta käib, ja ka nende tagajärgede kohta. Kui kõnelejatele enam sõna ei anta, peawad sõna saama rühmade esitajad ja komisjoni aruandja. Peale selle loetakse ettepanek tagasilükatuks, kui $\frac{1}{2}$ koosolijatest liigetest selle wastu hääletab.

Juhataja K. Wirma: Rhs. Seljamaa poolt on ettepanek tehtud — eelarwe kohta läbirääkimisi lõpetada. Palun sekretäri ära lugeda, kui palju on Riigikogu liikmeid koosolekul. — Koos on 69 liiget. Ma panen rhs. Seljamaa ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse) Poolt 34 häält, wastu 26 häält. Kuna 69 koosolijast $\frac{1}{2}$ on 23 ja ettepanek on wastu saanud 26 häält, seega on siis ettepanek tagasilükatud. Riigikogu läheb päwakorras edasi.

Rkl. J. Piiskar (is.): Ma wõtsin sõna ainult ettepanekuks. Mitmelt poolt on näidatud puuduste peale, mida see eelarwe sisaldab. Need alused, millest wälja minnes eelarwe kokku on seatud, on meile täitsa wastuwõtmatud. Eelarwe komisjoni andmiseks ei näe ma mingisugust otstarbet, sest komisjon ei saa ju kokku seada uut eelarwet, wälja minnes hoopis teistsugustelt alustelt, ja ei saa parandada puudusi, mis nagu näidatud, olemas on; ja kuigi see komisjonil wõimalik oleks, siis läheb ikkagi eelarwe ja eelarwest saadud summad, niisugustena ehk teistsugustena, poliitika toetamiseks, mis meie arwates wastuwõetaw ei ole. Seda silmas pidades ei näe mingisugust otstarbet eelarwet komisjoni

anda, waid teen ettepaneku, — eelarwe tagasi lükata.

Juhataja K. Wirma: Sõna on rhs. Gustawson'il. (Rkl. O. Gustawson kohalt: Ei tarwita!) Sõna on rhs. Hansen'il. (Rkl. A. Hansen kohalt: Ei tarwita.) Sõna on rhs. Abramson'il. (Rkl. P. Abramson kohalt: Ei tarwita.) Sõna on rhs. Martnal.

Rkl. M. Martna (sd.): Ausatud rahwasaadikud! Kui mina weel mõnek minutiks teie kannatuse peale rehkendan, siis järgmisel põhjusel: Enamusparteide ajakirjanduses on meie pahemale poolele otteheiteid tehtud, et meie tahtwat eelarwe wastuwõtmist pikale wenitada. Need etteheited on põhjendamata kahtlustused. Just meie rühm on eelarwe kiire arutamise juures väga huwitatud ja meie oleme seda juba enne sisseandmist näidanud ja näitame ka praegu. Kui meie minewal korral herra minister Westel'i kõne lõpul ette panime, läbirääkimisi järgmise koosoleku peale edasi lükata, siis sündis see sellepärast, et kõne lihtsa kuulmise järele kõik weel mitte meele ei jäänud ega olnud silmapilgul wõimalik küllalt tarwilikku materjaali koguda kõigi nende wäidete ümberlükkamiseks, mis herra Westel'i kõne sisaldas. Materjaali otsimiseks oli igatahes aega waja. Meie panime ette kõnet järgmisel koosolekul jätkata sellepärast, et meil aega oleks oma mõtteid awaldada ja tarwilikku materjaali koguda. Nõndasama eeldasime ka, et me sinnamaale eelarwe kohta rohkem materjaali saame, kui see, mis meile sinnamaani kätte oli antud. Meie ei teinud seda ettepanekut kaugeltki ses mõttes, et eelarwe kiiret läbiarutamist takistada ja meie tänane seisukoht ei ole ka mitte see. Et eelarwet otsekohe tagasi lükata, waid meie oleme selles arwamises, et eelarwe tuleb komisjoni anda. Täna rahaasjanduse komisjoni koosolekul sai nõnda palju tuttawaks, et eelarwe materjaali rohkesti paljundatud on, 3 päewa jooksul juba 6-e ministeeriumi eelarwed. Mõne päewa pärast — wõib olla — kogub ehk juba kõik materjaal nii kokku, et komisjon oma tööd arwatawasti wõib alata.

Meie näeme juba ette, et ka sel korral, kui materjaal mitte niipea paljundatult Riigikogu liigetele kätte ei peaks ulatama, et eelarwe komisjoni andmine Riigikogu poolt jaatawalt otsustatakse. Meie ei taha seda mitte igal teel ja iga abinõuga takistada. Ma tahan aga siin ühe tähelpanu wäärt asjaolu peale tähelpanu juhtida ja see on nimelt see, missuguse tuimuse ja

osawõtmise puudusega parempoolne Riigikogu osa eelarwe läbirääkimistest osa on wõtnud, ehk õigemini öelda — sugugi osa wõtnud ei ole. Ta on seda ainult teinud naljakate wahelhüüetega, mis küll terawad olla tahtsid, mis aga kaugeltki terawmõttelised ei olnud. Ma pean weel ühe asja juures peatama. Kui meie eelarwe kokkuwõtte kätte saime, siis paistis silma midagi, mis ka igale Riigikogu liikmele terawalt pidi silma torkama, ja see oli nimelt see, et meie tänawuaastane eelarwe ligi kolm korda suurem on kui minewaaastane eelarwe oli. Pühapäewa hommikul oli herra Tupits'i lehes esimese lehekülje peal üks väga ilus pilt sellest, et Eesti margakurs tõuseb sotsidest hoolimata. Ühes Eesti marga tõusmisega on aga ka meie tänawuaastane eelarwe tõusnud. Minewal aastal walitsuse kriisi ajal oli üks argument, mille peale rõhku pandi, just see, et sennine walitsus kokkuhoidmisega küllalt toime ei saa ja kardeti, et kulud meil üle pea kasvawad. Kui Tööerakonna walitsus ametisse astus, siis tõttas ta esimeseks kohe teadaandega, et ta kõigesuurema kokkuhoidmisega walitsema tahab hakata, ja uus walitsus, mis praegu meil eesotsas seisab ja riigi asju juhib, andis niisamasuguse tõotuse. Üksikasjad, mille peale tähendati kokkuhoidmise mõttes, ei rahuldanud meid seekord kaugeltki mitte. Aga ümberlõkkamata tõeks jääb, et nii hästi rahwaesitus, kui ka kõigi parteide juhtiwad ringkonnad põhimõttelikult selles arwamises olid ja praegugi on, et meil riiki kõigesuurema kokkuhoidmisega juhtida tuleb. Meie rahwas ja rahwaesitajad lootsid siis ka uuest eelarwest suuri tunnistusi kokkuhoidmise tagajärgedest. Mida näeme aga meie nüüd? Nagu ütlesin, on eelarwe minewase aastaga wõrreldes ligi kolm korda suuremaks läinud. Mullu 2.800 miljoni, tänawu aga 6.760 miljoni! Seal ei ole midagi muud imelikku, kui see, et ühel aastal 2 miljoni 800 tuhande pealt 6 miljoni 760 tuhande peale minnakse, mida enamusparteid aga nõnda loomulikult näiwat pidawat, et nad selle ülitähtsa asja juurest ilma silmadega pilgutamata mööda tahawad minna. See ei ole minu arwates mitte ainult tähelpanu väärt, waid palju rohkem kui tähelpanu wääriline. „Kaja“, herra Tupits'i leht, ja terve parem tiiw seletab, et meie rahawäärtus on tõusnud ja nimelt uue walitsuse tegewusel, mida mina otsekohe ümber lükkama ei lakka. Aga ma paluks selle kohta loogilist seletust, kuidas see wõimalik on, et

meie rahawäärtuse tõusmise juures riigi eelarwe siiski niiviisi kaswab! (Wahelhüüete peale wastates): Ometi on meie margal ikkagi alles herra Kukke allkiri ja pealegi on margalised praegu alles paberilapikestega kleebitud nagu ennegi. (Rkl. A. Anderkopp kohalt: Wõrrelge meie marka naelaga!) Just see on ka teile, herra Anderkopp, meeles pidada soowitaw, et meie ei ela mitte naelamaal, waid margamaal ja meie eelarwe ei ole mitte naelamaal kokku seatud, waid ta on margamaal kokku seatud. See igatahes nõuab suuremat tähelpanu rahwaesitajate poolt. Eelarwe asjus on täieste lubamata üks-, kaks-, kolm temast üle minna. Seesugune tuimus ja hoolimatus jätab mulje, nagu soowitaks aga sellest „halwast asjast“ eemale pääseda ja teda mitte arutada. Ma ei kahtle mitte et me eelarwe arutamise juure paari kuu pärast tagasi wõime tulla, et ta ükskord uuesti arutusele tuleb. Aga see, mis käes on, ei wõi ometi mitte selle läbi nii öelda ära lämmatatud saada, et meie loodame, et ta ükskord jälle arutusele tuleb, mille juures mul meele tuleb ütetus „Kalewipojast“. „Tänasida tehtawusi ära heida homse warna“. Mina arwan, et selle eelarwe esimesel lugemisel oleks meil endal rohkem teha tarwis olnud, aga mitte komisjoni peale oma lootusi panna. Ma wõin praegu parema tiiwa nägudelt lugeda, et teie pühadeks mõtlete koju sõita. Teil on ükskõik, mis teie rahwale eelarwe kohta räägite. Meil ei ole see kaugeltki ükskõik. Esimene lugemine oleks pidanud igatahes palju asjalikum ja põhjalikum olema ja ma wõin öelda, et meie rühm on kõik teha kat sunud, et eelarwe esimene lugemine oleks wiljakamaks saanud. Kuid meie walitsus on asjast eemale hoidnud. Meie igatahes ei saa muud selle asja juures praegu enam teha, kui toonitada, et meie komisjonis sellesamas sihis kaasa töötame ja meie ei taha mitte wastu raiuda, et ta mitte komisjoni ei peaks minema, sest meie näeme, et enamus ikkagi meist üle hääletab, ja demonstratiivselt ennast tagasi tõmmata meie ka ei taha. Meie jääme seda ootama, et kui eelarwe komisjonist tagasi tuleb, meie siis jälle wõimaluse leiame asja juure tagasi tulla ja seda öelda, mis nüüd paratamata ütlemata peab jääma. Ma kriipsutan siin weel alla, et iseäranis meie walitsuse poolt on selles asjas liig wähe wastutulekut olnud. Mul tuleb nii ette, nagu kahetseks walitsus koguni, et herra Westel siin üleüldse kõneles ja et parem oleks olnud, mitte näidata lasta, et tema poolt ettetoodud

statistika õige ei ole ja toonitada lasta, et Eesti kodanik maksude suhtes mitte väga kergetes oludes ei ela, nagu herra Westel oma kõnes näitas. Mulle näitab, et walitsuse arwates oleks küllalt olnud, kui eelarwe kontkere nii puutumata oleks jäänud, nagu ta oli. Enamusrühmad oleksid ta ikkagi komisjoni hääletanud. Austatud Riigikogu liikmed, ma pean kahetsema, et meie esimene eelarwe arutamine mitte seda wilja ei ole kannud, mis ta kandma oleks pidanud. Süüdi ei ole mitte meie, waid enamusrühmad ja nende walitsus.

Rkl. J. Tõnisson (rhw.): Austatud rahwasaadikud! Rahaminister tähendas oma kõnes, et see on esimene eelarwe, mis meie rahwaesitus on walitsuse poolt saanud. Õieti on lugu nii, et minewal aastal riigi eelarwe Asutawas Kogus esitati, kuid asjaolude nõuete kohaselt oli tarwis järeleelarwetega esineda, sest et olukord oli muutunud ja sundis iseäranis ametnikkude pealt tõusu tõttu uusi summasid eelarwe nõuete katmiseks muretsema. Tänapäew on rahwaesitus eelarwe esimesele lugemisele asunud selles teadmises, et eelarwe praegusel kujul tuleb aluseks wõtta ja et meie riigi majapidamise seisukorra kohta peame selgust muretsema, ühtlasi kindlad alusjooned ära tähendama, mida mööda meil peab riigi majapidamist arendatama selle aasta jooksul. Wahe on siis selles, et meil aasta jooksul on olukord sedawõrd kõwenenud, et ei ole mitte muutusi nii ruttu ette tulnud, et meie juba mõne lühikese kuu jooksul jällegi sunnitud oleksime uusi järeleelarweid tegema. Kuid see ei tähenda mitte, et meie selle seisukorra kindluse peale toetades nüüd wõiksime esitatud riigi eelarwet heausklikult vastu wõtta, selles teadmises, et rahwaesitusel nüüd muud ei ole teha, kui arwustawalt läbi waadata eelarwe-summad ja teatawate paranduste teel ära tähendada, mis wõimalik läbi wiia ja nõnda eelarwe teostamist kiirendada rutulise läbiwaatamise wiisi abil. Minu arust on lugu nõnda, et meie nüüd oma riigi eelarwe läbiwaatamisele asudes tahame ühtlasi rahwaesituse poolt kindlaks määrata need wõimalused, mis meil olemas riigi majapidamise tasakaalu wiimiseks. Meie peame waatama, kas meie oma riigi eelarwe puudujääki kõige pealt ei saaks vähendada, ja ühtlasi ka katsuma riigi eelarwet niisugusele alusele wiia, et meie rahwal riigi eelarwe täitmisel kulude katmine mitte üle jõu raskeks ei läheks. Seal on siis rahwaesituse ülesanded nii tõsised, et meie siin kõrwale peame jätma

kõiksugused silmapilgu meeoleolud, mis wast meid ei luba enam-wähem aega selle peale kulutada, et neid üleüldiseid aluseid ja sihtjooni ära tähendada, mille järele meie riigi majapidamine peab kujunema. Sellelt seisukohalt wälja minnes, arwan mina, et meie suure tõsidusega peame kõige pealt käsitama küsimust, kas on riigi eelarwe niisugusel kujul, nagu ta meile ette pandud, ka meie rahwa kandejõu kohane? Et seda põhiküsimust lähemalt selgitada, oligi tarwis, et meie oma eelarwet mitte ainult üleüldiste kokkuwõtete järele ei hindaks, waid et meie saaks süweneda üksikute eelarwe-summade tarwitamise; ja teiselt poolt wõimalikkusse, neid vähendada ja muuta, ja kui meie siin oleme nõudnud, et rahwaesitusele peab wõimalus muretsetama kätte saada tarwilikka andmeid läbikaalumiseks ja wõrdlemiseks juba enne esimese lugemise jätkamist, siis ei ole see mitte mingisugune püüe eelarwe arutamist pikale wenitada ehk raskendada. Mõtelge nüüd selle peale, et rahwaesitus praegusel ajal on tõesti Eesti riigi ehitamise töö, tema peab selle töö kallale täie teadwusega asuma, peab selle peale mõtlema, et kui meie wabadussõja ajal oma riigi walitsemise aparadi rutulises korras niisuguse lõime, nagu häda sundis, siis ei tohi meie ometi lubada, et see juhtumisi ja hädasunnil kujunenud walitsemisaparadi riiklises korralduses edasi kestaks, siis kui rahwaesitusel juba wõimalik on meie riigi majapidamise sihtjoonte ja aluste kindlaksmääramisele rahulikult tööle asuda. Et siin aja wõitmiseks taheti eelarwet ruttu komisjoni kätte anda, sellest wõib aru saada, aga teiselt poolt on teid olemas walitsusele wõimalust anda eelarwe-summasid ära kasutada pikema aja peale, kas poole wõi kolme-aastase aja peale krediiti awada ette pandud eelarwe alusel, aga siiski ikka eelarwet arutada kõigepõhjalikumalt. On selge, et meie nüüd, oma eelarwet läbi waadates, õieti määrame ära just selle aluse, mille peal mitte ainult tänapäewase aasta riigi majapidamine läbi wiidakse, waid mille peal ka riigi ehitamise töö lähemate aastate jooksul rajub. Kui meie nüüd vastu wõtame riigi walitsemise ja korraldamise riigi aparadi sennisel kujul, ja kinnitame eelarwe nõnda, nagu ta esitatud peajoontes, — siis wõime julged olla, et pikale wenib meie riigi uuenduse ja paranduse töö. Meil on, — mööda minnes olgu see öeldud, — raske kõik eelarwe andmeid trükis awaldada, ka paljudamisega on nähtawasti raskusi, aga ma hoiatan seile

eest, et liig pealiskaudselt eelarwet komisjoni ei antaks.

Wõtame kõige pealt eelarwe üleüldise kogusumma, ümmarguselt 6 miljardi 800 miljoni, see teeb kokku üle 5.500 marga hinge peale, meie rahwaarwus. Kui teie wõtate meie rahwa sissetulekud, siis ei ole meil mingisugust kindlat arwustikku ega statistikat praeguse aja kohta, kui suur meie rahwa üleüldine sissetulek on, kas see suur summa kulusid, maksusid eelarwes läbiwiidaw on, ilma et rahwa majapidamine selle all kannataks, aga wõrdlemisi on meil wõimalus selle kohta selgusele jõuda. Meil on Wenemaa arwustik olnud, mis näitas, et Wenemaal, teiste maadega wõrreldes, rahwal palju wäiksem sissetulek oli. Kõigerikkam maa rahwa sissetuleku poolest oli Ameerika, siis Inglismaa, ja selle järele Daanimaa. Kui meie kokku wõtame, siis näeme, et isegi jõukas Preisi-maa, kus wiimastel aastakümnetel tööstus ja põllutööstus põhjalikuks olid läinud, rahwa sissetulekut 350 m. rehkendas hinge peale. Ühtlasi teame meie, et Wenemaal 195 marka — Saksa markades wõetud, — Ameerikas üle tuhande marga ja Inglismaal 760 marka inimese peale rahwa sissetulekut arwati. Kui meie aga ütleme, et Eestis on rahwa sissetulek läbistikku suurem, siiski ei ole meil mingisugust wõimalust öelda, et meie oleksime Kesk-Euroopa sissetulekute kõrgusele saanud. Meil on omal ajal, meie oma põllumeeste seltside keskkorralduse poolt ankeet wõi teadete korjamine toime pandud rahwa läbistiku e sissetuleku kohta dr. Eisenschmidt'i juhatusel. Need kogutud andmed näitawad, et meil läbistikku ainult natukene suurem sissetulek oli, kui Wenemaal. Oletame, et 195 marga asemel oli meil 240 marka, nagu Kesk-Euroopas wäiksematel põllutöömail, siis ei eksi meie wist mitte. (Wahelhüie: Eksime, kuid natukene ülespoole minnes!) Kui meie nüüd selle järele wõrreldes arwame, et üks naelsterling oli rohkem kui 20 Saksa marka, siis tegi meie rahwa sissetulek 1895 aastal umbes 12 naela hinge peale. Kui meil wahepeal, iseäranis 1907 aastast peale, rahwa jõukus, iseäranis põllutöötajate keskel ruttu tõusnud (Wahelhüie M. Martna poolt: Põllupidajate!) ... põllutöölised hakkasid ka rohkem palka saama, iseäranis siis, kui meil piimamajandus läbi läi, ka linnades tõusis jõukus, siis on see ikkagi ainult wõrdlemisi wäike tõus. Ilmasõja päewil, Saksa okkupatsiooni tagajärjel ja meie wabaduswõitluse ajal on meie rahwa majapidamine tagurpidi läi-

nud. Ei wõi salata, et iseäranis nüüd, kus põllumajanduse uuendamine käsil, tuleb raske ülemineku-aeg ära wõita. Waewalt wõib uskuda, et rahwamajandus sellele kõrgusele tõuseb, kus tema oli 1895 a. Järjekult ei eksi meie ka nüüd, kui meie oletame, et meil iga hinge kohta rahwa keskel mitte üle 12 naelsterlingi ei tule; kui meie ühe naelsterlingi 1000 marga peale rehkendame, saame 12.000 marka iga hinge kohta. Kui meie tahaksime arwata, et perekonnas 4 hinge oleks, siis tuleks meil perekonna sissetulek läbistikku 50.000 marka. Kui teie seda kokku wõtate, wõrreldes, meie praeguse aja palgaoludega, siis näete teie, et isegi keskmine ametnik mitte üle 50.000 ei saa, aga lihtinimesed, iseäranis need, kellel ei ole täit tööjõudu, ei saa mitte sedagi. Mõni tuhat suuremad sissetulekud ei aita mitte perekondade alasissetulekute normi tõsta. Meie riigi sissetulek on 14½ miljardi. Oma riigi eelarwega nõuame terve poole rahwa sissetulekust, nii et tahes wõi tahtmata rahwa majapidamine kängu jääb. Asjaolud on nii tõsised eelarwe wastuwõtmise juures, et ükski enesepettus ega eneserahustus ei suuda seda raskust unustama sundida, mis meie rahwale ja tervele põlwele sellest ainsast tööolust tekib. Kui meie oletame, et meie riik on sõja lõpetanud juba enam kui aasta eest ja meie oleme oma sõjawäe rahu jalale seadnud ka enam kui aasta eest, siis tähendab see, et meie oleme wõinud juba aasta rahu maitstes oma rahwamajapidamist sedawõrd rahunõuete kohaselt arendada, et meie rahwa hariliku wõi normaal sissetuleku peale lootes, wõime riigi majapidamise nõudeid rahuldada, nii palju kui see harilikud oludes wõimalik on. See tähendab, et tänawune eelarwe oleks nagu aluseks ka tulewastele eelarwetele, sest kui meie tänawuse eelarwe praegusel kujul wastu wõtame, siis ei ole mitte ette näha, kust kohast tuleks tõukejõud, mis sunniks meid muutma tulewaaastast eelarwet nii põhjalikult, et riigimajapidamise kulude kogusumma ja rahwa sissetulekum summa wahekord palju paremaks muutuks ja neljakümne seitsme wõi ligi wiiekümne protsendi asemel riigi majapidamise kulude katmiseks wahest ainult 33% rahwa sissetulekust läheks. See on ka hirmus kõrge summa, sest meie ei tea, et kusagil oleks rahwal harilikud oludes üle weerandi wõi 25% oma sissetulekust tulnud riigi majapidamise kulude katmiseks anda. Meie riigi eelarwe käib ainult keskwalitsuse asutuste ja nõuete kohta. Kohalikkude

omawalitsuste, maakonna, linna ja walla omawalitsuste kuluarwed on weel peale selle. Minul ei ole kindlat ülewaadet selle kohta, mis teewad need summad wälja, mis omawalitsused kulutawad linnas ja maal, kuid kui teie need summad praegusele eelarwele juure lisate, siis kujutage omale ometi ette, mis see tähendab, sest see kulu tuleb ikka ühest ja samast allikast — rahwa käest. Rahwa sissetulekust ei lähe siis mitte ainult 47 kunni 50% riigi kulude katmiseks, waid see arw tõuseb vähemalt paariteistkümne, wõib olla, paarikümne wõrra. Küsime nüüd, mis see siis peab tähendama, kui meie ligi $\frac{2}{3}$ oma terwest sissetulekust ära peame andma, et oma riiki ülewal pidada ja selle juures rahwamajandust weel arendada ja rahwast kultuuriliselt kaswatada. Pidage silmas, et Eesti riik püsib ainuüksi siis, kui tema põhjened rahwa kultuuri ja rahwamajanduslise hea seisuga peal. Ükski sõjaline wõim, ükski rahwusline waimustus ei suuda meie riiklust kanda, kui meie ei ole kindlustatud rahwa majanduslise jõukuse tõusu poolest ja kui meie kultuuriliselt mitte ei kaswa. Kui meie peaksime $\frac{2}{3}$ sellest, mis meie teenime, ära andma, siis ei jääks meil lihtsalt füüsilist wõimalust ära elada, weel vähem kultuuriliselt kaswada. Sellepärast on enam kui tõsine küsimus, mis peab meie riigist ja rahwast saama, kui meie eelarwe praeguses suuruses tahaksime maksuma panna käesolewal aastal ja wastawas suuruses ka tulewikus? Meie lõpeksime siis kõigepealt seesmiselt ja meie ei jääks oma riigiga mitte püsima, ning ei suudaks seda sisemist elujõudu awaldada ega juure wõita, mis meil tarwis läheb oma riigi kaitsmiseks, püstitamiseks ja wäljaarendamiseks.

Teiselt poolt on meile selge, et meie oma riiki käest ei anna ja oma iseseiswust ei kaota. Siis wõib ainult üks järeldus olla: meie peame — maksku see mis see maksab — oma riigi majapidamise teisele alusele seadma, niisugusele alusele, et meie oma riiklust ja riiki püsti hoides rahwusmajandusliselt ja rahwakultuuriliselt kängu ei jääks ega ei häwineks. Missuguseid raskesti, muudatusi ja uuendusi see meie riiklises korralduses tooks, sellest peame üle saama, sest ladinlane ütleb — *Necesses est vivere* — tarwis on elada! Kui meie tahame oma riiklist korraldust alal hoida, siis peame oma riigi majapidamise aluseid ja wiise tõsiselt rewideerimise alla wõtma, et oma riigi eelarwe kulused wõiksid wäheneda. See ei ole mitte mõne wäikese eelarwe-komisjoni alamkomisjoni üles-

anne. Seal ei ole see wõimalik, sest seal wõidakse ainult üksikute walitsuse asutuste koosseisu ja wäljaminekuid kärpida, kuna . . . (Rkl. J. Piiskar kohalt: Kas Tööerakond kuuleb seda?) meil on tarwis läbi katsuda oma riiklise elu südamed ja neerud, ja wõib olla, et meil siin tarwis on palju maha kiskuda, mis meie oleme pidanud rutuga üles seadma. Wõib olla, et meil tuleb maha murda, mis on hädasunnil üles ehitatud, wõib olla, et meie peame lihtsustama kõike oma walitsuse süsteemi, wõib olla, et meil tuleb ülepea terve wahekord kesk- ja kohaliku omawalitsuse wahel muuta. (Rkl. J. Allikso kohalt: Tulewad nõukogud sisse seada.) Mina ei hakka mitte üksikute wahelhüüete peale wastama, ma ei ole selles meeolus kõnelenud. Kui meie rahwa tahtmine ennast on püsti ajanud 10—15-kordse üliwõimu wastu, siis kui meid taheti häwitada oma riiklises iseseiswuses, siis, kui meie rahwas selle hiigla ülesande läbi wiis terve ilma imeks, siis ei ole meil tarwis mitte karta, et meie rahwas mitte walmis ei saaks riiklise ümberloomise ja enese uuendamise tööga, kui suur ja raske see ka oleks. Selles mõttes on meil praegu rahwuslikeks ülesandeks kõiki oma meeli ja mõtteid kokku wõtta selleks, et nüüd wäljapääseteed otsida. Kui siin palju tähtsuseta sõnu ei kõneldaks ja kui need sõnad ei oleks mitte sihilikult nii nagu asja sassiajamiseks wälja mõeldud, siis oleksid pidanud kõik rahwasaadikud ütleva, mis nende meelest tuleks ette wõtta, et üle saada sellest rahwuslisest hädaohust, mis meid waritseb, kui meie oma riigimajandust tahaksime juhtida sennisel kujul. Mina ei taha Riigikogu enamuse poolt soovitatud teele mitte wastu waielda: wõetagu eelarwe komisjonis arutusele, kuid olgu eelarwe-komisjonil ette teada, et kui ta oma töö tagajärgedest aru annab, et siis lihtsa läbiwaatamisega ja aruandmisega eelarwe iseloomu kohta meie, rahwaesitajad, ei saa mitte rahuldatud, sest meie rahwaesitusel on selja taga kõik need sajadtuhanded kaaskodanikud, kes tõsiselt hakkawad mõtlema selle rahwusriiklise paratamatuse peale, mis meie praegune eelarwe iseäranis elawalt silmade ette toob. Uuendusi ja muudatusi peab põhjalikult tulema. Üksikute eelarwe muudatuste kohta saadakse siis sõna wõtta, kui on wõimalus üksikasjadesse süweneda. Just teatawad andmed olulise wõi faktilise olukorra kohta wõimaldawad algatusi muudatuste ja uuenduste jaoks, aga ühtlasi on juba nüüd tarwis silmas pidada, et uuenduste kawatsuste juures ei tohi mitte üksik-

asjade juure rippuma jääda, waid peab üldiseks lähtekohaks walitama üldise riiklise korralduse struktuur, wõi üksikute osade kokkukõla kohta seisukohta wõtma. Kui on peajooned ära tähendatud, siis on kahtlemata tarwis rewideerida kõigepealt meie maksujõudu ja neid maksuallikaid reguleerida, kust riigi eelarwe katmiseks loodetakse abinõusid ammutada.

Eelarwe üksikute tulusummade kohta ei maksa nüüd lähemalt kõnelema hakata, aga ometi olgu lubatud tähendada üldistes joontes selle peale, et eelarwe on wõrdlemisi optimistliselt wõi heausuliselt kokku seatud. Kõige pealt on suuri maksuallikaid leitud minewa aastaga wõrreldes. Enamasti kõik maksude summad on mitmewõrdseks tõusnud. Meie ajakirjanduses on seda rõõmustawaks kiidetud ja rõhutatud, et see tunnistust annab, et meie riikline aparaat nüüd loomulikult hakkab töötama, kuna meil maksude summad tõusewad ja sissetulekud mitmekordseks muutuwad. Kui meie riigi majapidamise eelarwet waadelda ainult sellest seisukohast, kuidas üks wõi teine riigiwaltsemise organ funktsioneerib siis on see õige. Meil on kahtlemata edasi saadud maksude wäljaarwamises, kui ka kokkuwõtmise korralduse poolest selle aasta jooksul, aga see on rohkem walitsuse tehniline külg. Oluliselt on tähtis, kui palju need maksuallikad wõiwad anda. Ja seal on tarwis siis kaaluda, et kui meil otsekoheseid maksusid on 402 miljoni, siis sinna juure peawad tulema weel kaudsed maksud, mis meil mitte ainult tollidena ei ole, waid ka äritööstuse maksu, liikewa waranduse maksu, aktsiisimaksu ja postlini näol. Nende summade kokkutuleku raskus langeb ikkagi meie kodanikkude peale. Ja kui teie need summad ära jaoate, siis teie näete, et see on juba iseenesest liiga raske koorem, mis siis iga kodaniku peale langeb ühel, kui teisel teel. Wõtate teie aga siia juure weel sissetulekud alkoholist, siis peab ütlima, et kuigi meil oleks lugu nõnda, nagu piiritusemüügi arwustik meid tahab uskuma panna, et meil ei ole rohkem ära kulumas piiritust, kui 1,7 liitrit, siis see ikka weel ei tähenda riigi majapidamise seisukohalt peasja. Rahwa terwishoiu seisukohalt wõime rõõmustada, et meil nii palju ei jooda, kui Rootsimaal 100 aasta eest, aga kui meie selle suure summa kokku wõtame, mis piiritus sissetulekut peab tooma, siis tähendab see rahwamajandusliselt ühte niisugust kurnamist, mis mitte kergeks ei tee rahwamajapidamise jätkamist. Kui meil iga inimese peale

tuleb üle 1000 marga piirituse pealt, ja kui meil tuleb 3 korda vähem kindlaid maksu-maksjaid, siis tähendab see, et meie rahwale ärakandmata raskuse peale lükkame, ja kõik need kõrwalt sissetulekud, mis on piirituse wäljawaest loota, ei aita seda rahwamajanduslist raskust vähendada.

Kuidas on lugu riigi kaubandusliste-tööstusliste ettevõtete sissetulekutega, seda saame edaspidi lähemalt kuulda. Rahaministri seletuskirja ja riigi eelarwe korralduste tulude eelarwet kõrwu seades, näeme meie, et rahaminister rõhutab muu hulgas, et netto eelarwega töötawad ettevõtted: toitlusministeerium, kaubaagentuur jne., on 1920 a. oma puhaskasu täpipealt üles annud, ja need summad on ka riigi eelarwe 1921 a. tulude hulka paigutatud. Sellest peaks nüüd järeldama, et need riigi kaubandusliste ja tööstusliste ettevõtete summad on mullustel alustel üles wõetud, aga need alused ise on muutunud sellepolest, et meil on riigi tööstuse ja kaubanduse ettevõtted suuremalt osalt likwideeritud, ehk likwideerimisel. Likwideeritakse praegu kaubaagentuuri, toitlusministeeriumi ja meil on ka teised riiklised ettevõtted kitsendatud, näituseks, sadamatehastes on tööpuudusel töölistehulka järjest vähendatud, sest et midu ei saada ettevõttel hinge sees hoida. Meil on küttesekskomitee likwideerimisel. (Rkl. J. Laidoner: Arreteeritud!) See on üsna õige ja sellepärast on nüüd küsimus, kas sealt need summad ka nõnda sisse tulewad, nagu nad eelarwes on kawatsetud. Kui siin puudujääk tuleb otsekoheste maksude, wõi kaudsete maksude poolest, kui meil riigi tööstuse ja kaubanduse ettevõtted vähenevad, siis on selle tagajärg, et meil puudujääk riigi eelarwes weelgi tõuseb. See puudujääk on juba nüüd iseenesest suur küllalt, kui siin rekendatakse 1 miljardi puudujäägiga, siis on see weel väga optimistlikult wõetud, aga minu arwates tuleb see puudujääk üldises kogusummas kõigewähem 1½ miljardi. Ja sedawõrd jätame meie siis oma wõlad tulewiku kanda. Aga meie teame, mis sarnane tulewiku laen tähendab, mitte ainult suurte wõlaprotsentide summat riigi eelarwes, waid ka suurt raskust riigi krediidi kohta. Mida suuremaks meil defitsiit jääb, seda vähemaks läheb meie riigi krediit, seda raskem on meil oma riigi rahwamajanduses tasakaalu saada. Kas meil wõimalik on sise- ehk wälislaenu teel teatawat puudujääki katta, see on enam, kui küsitaw. Meil on ikkagi wiimaseks abinõuks ultimarsio, paberraha wäljaandmine. Kui meil isegi rahwuslist wõidu-

laenu nii vähe osteti, siis ei ole mitte loota, et meil siselaen suuremal määral tõesti õnnestaks. Kui meie tõesti hakkame oma maksutähti rohkendama riigi eelarwe puudujäägi katteks, siis on selge, paratamata selge, et meie Eesti marga ostuväärtus ja jõud kahaneb. See aga wapustab uuesti meie rahwamajandust, see raskendab meie rahwamajandust tasakaalus hoida ja tagajärjeks on, et meil rahuaja oludest hoolimata tõuseb raskusi järjest rohkem ja rohkem oma riigi majapidamise korraldamiseks. See sunnib meid ikka jälle mõtlema selle peale, et mis ka ees oleks, meie peame oma riigimajandust ikka katsuma uuele alusele seada.

Mis nüüd riigi eelarwe väljaminekutesse puutub, siis on tähtsamaks nõudmiseks iga riigi majapidamise sihtide ülesseadmisel, et katsutaks produktiivsete ülesannete peale kulutada võimalikult palju ja mitteproduktiivsete ülesannete väljaminekuid vähendada wiimase võimaluseni. Meil on aga walitsuse eelarwe-komisjonis üleüldlikkude teadete järele töötatud nõnda, et just meie kõigeproduktiivsemate ülesannete peale määratud summad on maha tõmmatud. Ma ei taha siin mitte kõnelda, kuidas on meil rahuldatud meie riigikaitse, milles välispidiselt on vähe produktiivset, aga ma tahtsin kõigepealt tähendada selle peale, mis meie rahwa kultuuri arenemise eeldusi aitab kindlustada ja mis sellepärast kõige kõrgemal määral wiljakate väljaminekute hulka tuleb arwata meie oludes. Ma tahan iseäranis puutuda siin meie rahwa kultuurilisi väljaminekuid. Walitsuse eelarwe-komisjon on muu hulgas, kuuluteadete järele, peaaugalt kustutanud kõik väljaminekud kutsehariduse alal, kui palju see just eelarwest välja teeb, ei ole mul praegu mitte teada. Üksikud summad näitawad seda, mis seal tehtud on. Meil on aga just kutseharidus rahwa kultuuris üks kõigetähtsamatest ülesannetest. Meil on ülikoolis praegu üle 2000 üliõpilase, meil on keskkooli üle 74, 25—28 tuhande õpilasega. Kujutage nüüd ette, mis peab meist rahwuskultuuriliselt saama, kui meie tahaksime nüüd nendes keskkoolides selle ligi 30 tuhande pealise noorusega töötada sennistel sihtidel, nagu neid üleüldiselt kaasa on toodud wõõra mõju päewilt Wene walitsuse ajal, kus meil rahwusliseks hüüdsõnaks oli — kõrgemat haridust omada, sest et kultuur oli meie rahwusliseks enesekaitse ja wõitluse abinõuks. Kui meil jätkataks sel sihil haridustööd, siis looksime meie warsti ühe suure haritud hulga, kes

mitte ei leiaks kindlat jalgealust meie rahwa elus ja kes hakkaks oma lootust panema kontori ja kantselei ja büroo töö peale meie riigis ja kes meie riigi wäheste tarwiduste peale waadates esimest wõimalust kasutaks, et pääseda üle piiri, sinna, kus tee lahti on. Meie walmistaksime wäljawa kaupa oma rahwa elujõu kulul ja meie jääksime oma rahwa majanduslikes, kui ka kultuurilises arenemises kängu selle suure werekaotamise järele rohkem, kui kolme kunni nelja saja tuhande inimese wäljarandamise teel maapuuduse tõttu. Meie peame oma noorust warustama kõigi wahenditega, et tema saaks meie oma rahwa riigis oma rahwa majanduse ja kultuuri elu alusel jalad alla ja saaks töötama hakata elulises ühenduses meie rahwaga. Kui meil üleüldlikult on 80% kõigist rahwaliigetest käsiwõi füüsilise töö tegijad, siis näitab see kõige paremini, et meie peame endid siin kõige paremas mõttes ameerikaniseerima, et kõik see Wene sentimentaalne haridustung ainult intelligenti wäljaarendamise sihis ei kõlba mitte Eesti rahwariigi tulewiku kandmiseks ja rahwusliseks arenemiseks, waid meie peame siin wõtma uued sihid, et tõesti töökultuuri luua. Kui meie tahame kõrwale jätta oma haridust, kutseharidust, siis tähendaks see enesetapmist. Meil on rahwa kultuurilise töö juhtiwaks jõuks ülikool. Nooruslikkudest Ameerika rahwastest peale kunni Skandinaawia rahwasteni näeme meie kõigesuuremat hariduse nõuete rahuldamist. Wiimastel aegadel on seal walitsuse kõigesuuremat hoolt üles näidanud ülikooli rahuldamise suhtes. Meil on aga eelarwe-komisjon täiesti teisele alusele asunud. Tartu ülikool sai Wene walitsuse ajal umbes üks miljon rubla. Nüüd saab ta aga kõigest 65 miljoni marka, mis rahakursi arwesse wõttes, vähemalt pool vähem on, kui weneaegne. Selle wastu on aga meie ülikoolil mitmed teaduskonnad juure tulnud, mis enne iseseiswad instituudid olid, näituseks, põllutöö teaduskond, siis weterinaär teaduskond. Meil on praegu ülikooli eelarwe palju vähem, kui enne, kuna meil aga ülikooli sisseseade kulud suuri summe nõuawad. Meil on suur osa kõigewäärtuslikumat materjaali ülikooli õpeabinõudest kaotsi läinud, mis wäga halwawalt teadusliku õpetöö peale mõjub. Wene ajal sai ülikool 1.200 teaduslist ajakirja iga aasta, nüüd waewalt 400. Meil asutatakse haigemaju, kuid selle peale waatamata on meil arstiteaduskonna eelarwest üksi 2 miljoni marka maha tõmmatud. Ülikool asutab haigemaju, kokku leppides sõjaministeriu-

miga. Maarjamõisa suurtes kliinikutes rawitsetakse suur hulk sõjawäe haigeid. Paljudes haigemajades on tarwis muretseda hädalikka majasisseseadeid, näituseks, woodid ja muud. Meil on praegu ülikooli juures närwikliiniku asemel kaks asukust sisse seatud. Närwikliiniku asemel, nagu rahwas nimetab — hullumaja — on sisse seatud waimuhaigete maja ja selle kõrwal on närwihaigete haigemaja. Praegu nõutakse õpetoolidele täielikka ja uusi sisseseadeid, et tegelikult wõiks ette walmistada teaduslikule tööle. Selle wastu näeme meie, et siin kokkuhoidlik ollakse. On rõhutatud kõige jõuga küll rektori läbi walitsuse ees ja ära näidatud need puudused, mis kõrwaldada tuleks, kuid see on kõik tähele panemata jäetud. Niisama ei waadata ka selle peale, et Tartus on 150 haige jaoks Rostowtsewi kliinik awatud, et sõjawäelasi sinna wastu wõtta, ilma et seal midagi teha oli, ja tuldi päästma nüüd suguhaigeid Eesti sõjawäelasi. (Wahelhüüded pahemalt poolt: Kas palka ka said?) Kes seal wõis nüüd sel kallil ajal ilma palgata elada. Meil on Eestis ülikoolil üks ainus teaduslik ajakiri: „Akta Universitatis Dorpatensis“. Ülikooli teaduslise ajakirja väljaandmine on tarwilik, et Eesti teadus saaks ennast awaldada, ja peale Eesti keele ilmub seal ka wõõrais keelises teaduslisi töid, ja seda on tarwis, et väliskultuuri ja teaduse ilm ühendusesse saaks astuda Tartu ülikooliga. Nende kulude katmiseks ei jätku mitte tarwilisi summe riigi eelarwes, selle wastu aga näeme meie, et sõjawäe arstide koosolekute protokollid trükitakse paksude wihkudena. 3 numbrit on ju nüüdki wõimalik näha. Kui oleks need teaduslised tööd, mis seal on awaldatud, ilmunud ühises teaduslises kuukirjas, kui oleks kokku wõetud sealt, mis tõesti wäärt on awaldada, ja siis ühise kuukirja abil ilmutatud, oleks wististe saadud kulusid kokku hoida. See on ainult näituseks, kuidas kulude kokkuhoidmisel ilma tarwilise tasakaaluta ja sisemise kokkukõlata on talitatud, kuid 850.000 marka niisuguse kuukirja peale aastas ei ole tõesti mitte palju.

Meil on muidugi üksikuid eelarweid huwitaw waadelda, kui meie neid ühistel aladel tähele paneme. Tallinnas on nõندانimetatud kunstkäsitöö kool. Koolis on 120 õpilast. Nii palju, kui minul teada, on sellele õpeasutusele arwatud riiklist abi 3 miljoni, nii et igatüks õpilane läheb riigil 25.000 marka maksma. Tartus on töötamas „Pallase“ kunstikool, seda wõib arwustada, seal wõib olla töötawad üksikud õpetajad,

kelle kunsti tendents wahest mitte igapähele wastuwõetaw ei ole, aga asjatundjad inimesed ütlewad, et seal üleüldse nii palju tõsist tööd tehakse, et meil sealt, iseäranis keskkoolidele, asjatundlikka õpejõude loota on. Sellele koolile aga antakse riiklist toetust ainult 150.000 marka, see on 2.500 marka õpilase kohta, (Wahelhüüde pahemalt poolt: Aga Woldemar Päts'i seal ei ole.) see on 10 korda vähem. Puudujääk on nii suur, (Wahelhüüde pahemalt poolt: Üle 400.000.) et nad ütlewad „Meie saaksime sellega toime, et koolitööd jätkata, kui meile natuke rohkem wastu tullakse, aga nüüd oleme sunnitud õpeasutust lõpetama.“ Kõik need 50 õpilast jääwad edaspidi ilma õppeseta, kui ei jõuta kokku saada tarwilikka summe puudujäägi katmiseks. Nõndasama on ka lugu teistel aladel. Helikunsti kõrgemale muusikakoolile Tallinnas antakse riiklist toetust 750.000 marka. Tartus on kaks muusikakooli, helikunsti kõrgem muusikakool, kus on umbes 400 õpilast ja Nieländeri kool, umbes 100 õpilasega, mõlemale koolile kokku on toetust arwatud 250.000 marka. Kõrgem muusikakool on seltskonna poolt korjanduse teel saanud 200.000 marka, aga üleüldine eelarwe on tal 2 miljoni. Kui nad natuke rohkem raha kokku saaks, siis nad saaks edasi töötada, aga sennisel wiisil ei jätku jõudu. Üksikuid haridusasutusi wõiks veel näituseks tuua, kus meie mitte ei saa nii kergesti kokku hoida, ilma et meie ühtlast mõõtu tarwitaks kõigi kohta. Aga jätame selle, ta on meil niisugune, pealiskaudu waadates, nagu kõrwaline aine. Ka kohtu tarwidusi on meil raske rahaliselt rahuldada, kui meie tahaksime tõesti oma kohtunikka sellele seisukohale wiia, et nemad materjaalselt, aineliselt oleks rippumatud, ja seisaksid nii kõrgel olukorrast üle, et nemad oma kõrget kutset rahwa riiklises elus saaksid ausasti täita. Meie teame aga, et eelarwe-summade hulk selle läbi aina tõuseks. Aga kas meil ei ole siis teisi teid, et rahwale õiguseotsimist wõimaldada. Meil on seaduse läbi, oma Eesti seaduse läbi, wallakohus, kui seisuline asutus ära kaotatud. Nüüd on isegi kõigewähemates asjades rahwas sunnitud õigust otsima minema suurematesse keskkohadesse, linnadesse, sest ainult mõnes üksikus suuremas alewis on rahukohtunik määratud. Nii raske on õiguseotsimine, et erapooletu kohtu lahendamise tee on kõrwale jäetud ja omawoli ja omaabi wõtawad rohkem hoogu. Tõsine õigusetunne ei saa mitte toitu selle läbi. Meie teame, et mitte ükski rahwariik ei saa edasi ilma õigustun-

deta rahwa hinges. Meil on õpetajatele määratud väike osa maad kooli juures, selleks, et õpetajad saaksid endid aidata, iseäranis nüüdsel raskel ajal. Kui meil taetakse kohut rahwale lähemale tuua, siis oleks loomulik, et kohtunikka hakatakse linnast maale wiima. Kui meil mõisasüdameid herrasmajadega hakati koolimajade jaoks tarwitama, miks ei wõidaks neid mõisasüdameid suurte hoonetega kohtumajadeks tarwitada. Kas neid ei oleks wõimalik ilma et riigi eelarwet raskendaksime, kohtumajadeks tarwitada ja kohut rahwale lähemale wiia ja ühtlasi wõimalust anda kohtunikudele oma abijõududega seal ennast aidata.

Mööda minnes wõiksin weel meie kodu-uurimise peale tähendada. Kodutunne ja kodu-uurimine on meil ülikoolis juhtumisi kõigeparema tööjõu Soome professori Grand'i saanud. Tema on küll kutse Helsingi ülikooli saanud, kuid 1 aastaks weel meile jäänud. Tema on liikuma pannud üliõpilaste keskel tulise waimustuse kodu-uurimise vastu. Seal kogutakse õppiwa noorsoo keskel teateid iseloomustawate kohtade kohta, walmistatakse kodumaa kaarte jne. Tarwis oleks selle töö jätkamiseks raha. Kuid mitte sadatuhat ei ole selleks antud, küll aga on määratud 400.000 rahwawiiside korjamiseks, mille kohta rahwawiiside korraldaja dr. Kallas autoriteetlikult on öelnud, et ega sealt suurt enam saada ei ole. 600.000 on määratud wanade kannude korjamiseks. (Wahelhiite: Kes selle asja eesotsas on? — Raud.), sest need rahwamuuseumi warad wedelewad ilma korraldamata ja ulualuseta.

Wõtame nüüd walitsuse asutused, siis näeme, et siin kõiksugu osakondade ja jaoskondade jaoks täielik kawa olemas. Ma toon ainult ühe näituse ette. Raudteewalitsusel on tarwis mingit asja ja sealt tulewaid teateid juhtida „trükitööde jaoskonda.“ Selle juures on kõik need jaoskonnad nii juba erinenud on ülesannetega, et nemad ühises walitsuse korralduses wormalistlikult hakkawad talitama ja oma ametkonna huwide kohaselt ilma, et nemad tarwilist ühtlust otsiks. Kirjawahetus mitmesuguste wastastikuste seletustega läheb nii suureks, et kirjutatakse terwed leheküljed täis, et üksteisele selgeks teha, kui raske on meil asja ajada. (Naer.)

Ma wõiksin teile ühe kirja ette lugeda, mis on puht asjaajamise kohta awaldatud ühe sõjawäe asutuse poolt. Teatawal warustusasutusel oli waja riiklise kaubanduse

orgaanide kaudu saada tarwilikku warustust otsekohe ilma, et eraasutuste kaudu oleks teda hakatud muretsema. Sealt wastati, et seda mitte ei arwata soowitawaks, ehk küll esialgu oli lubatud seda muretseda, ja tagant järele pidawat siis asutused ise ennast awitama teisel teel. Nüüd kirjutab selles asjas selle asutuse juhataja järgmiselt: „Teie kirja peale sellest kuupäewast selle ja selle numbri all teatan, et meie ametkonnas makswate seaduste järele ei ole tarwitajal asutusel õigust erafirmadega ostmise suhtes otsekoheesse ühendusse astuda, kui ostakawatsetawa kraami kogu hind üle 50.000 marga läheb. Selleks et ostmist teostada, tuleb enne meie ametkonna tehnilise komitee kaudu ajalehtedes wäljapakumine wälja kuulutada, soliidset tähtaega andes ja kui sissetulnud pakkumised komiteed ei rahulda, ehk kui neid üleüldse pole sisse tulnudki, mis sagedasti juhtub, siis tuleb wähepakkumist korrata.“

Peale seda wõtab lõpmata palju aega lepingutegemine, milleks enne eellepingu kokku seatakse. See saadetakse sõjaministeeriumi juriskonsultile läbiwaatamiseks, kellelt ta eitawa otsuse puhul ümbertegemiseks komiteele tagasi saadetakse; see omakorda saadab selle lepingu tarwitawa asutuse ülemale täitmiseks. Et eellepingut ümber teha, selleks on jällegi tarwis kaubapakkujaga kokku tingida. Jaatawa otsuse korral saadab tehniline komitee eellepingu edasi kontrollile otsustamiseks ja nõusoleku awaldamiseks, kust ta ka sagedasti eitawa otsusega komiteele tagasi tuleb. Kui lõppude lõpuks ka kontrolli nõusolek saadud, siis alles wõib ettewõtjaga pärislepingut teha. Arusaadaw, et kõik see protseduur lõpmata palju aega wõtab ja rohkesti ka aega nõuab, kuna soowitawad tagajärjed seal juures wäga küsitawaks jääwad. Otsekohe aga riiklistest asutustest ostes saadakse sellest üle.

Wastamisi näidatakse, kuidas meil bürokraatline riigiaparaat nii keeruliseks läinud on, et ta meil igasuguste kontrollide ja wastamisi läbikäiwate asutuste wõrku kinni jääb, ilma et meie edasi jõuaks. Meie saame aru, et iseäranis sõjaajal taheti kurtewuste eest hoida selle läbi, et kõiksugu kindlustust muretseti kontrolli ja ülewalwe abil, aga nüüd on see süsteem nii kaugele läinud, et meie umbusalduse kõigi vastu jätame ja kõik teiste otsustada jätame, aga mitte nende otsustada ei anna, kes wõiksid wastutada oma poolt rutulise tegewuse eest. Selle tagajärjeks ei ole mitte üksi meie asu-

tuste wõrgu laiendamine ja süwenemine, waid aitab ka ühelt poolt meie riigi kulusid hirmsasti tõsta ja teiselt poolt töowiljakust kahandada. Ometi kuuleme meie kuritarwitustest ja eksimistest korra ja korralikkuse wastu. Sennised kogemused peawad meile näitama, et sennine süsteem, nagu ta meil arenenud on, mitte ei wasta korralikkuse ja korra nõuetele, weel vähem wastab ta meie rahwa ja riigi majandusliste põhinõuetele kulude ja kokkuhoidmise mõttes. Wõib olla, et meie bürokraatlise riigi kirjuist korraldusist peame wäga paljudes suhetes loobuma. Wõib olla teatud lihtne kord, isegi teataw patriarhaalsus peab meil maksuma hakkama, et meil jõudu, kulu ja aega kokku hoida. Kui meie näeme, et meie oma 1¼ miljoni rahwaga ei suuda aparaati püsti hoida ja kanda oma õlgadel seda, mis kantakse kümne miljoni rahwaga, siis ei tohi meie illusioonide ja enesepettuste wangistuses mitte edasi weneda kannatlikkuses, et nii oli see mullu ja nii saab ka tulewal aastal olema ja nõnda edasi. On tarwis täiesti paratamatusele silmi waadata ja wõimalikult aluseks wõtta — tõeks teha, mis meie rahwas, riikline kultuur ja iseolemine nõuab. Kui meil ka tõesti tarwis tuleks eelarwe arutamise juures aega wiita, siis ei tohi meie mitte närwilikuks minna, kui see ka kuu ehk kaks kestab, waid otsime teed, kuidas walitsus edasi töötada saaks, ilma et eelarwe-summade ja krediitide puudus takistuseks oleks. Määrame teatawad summad teatawate aegade peale walitsusele tarwitamiseks, aga riigi eelarwe arutamine sündigu niisuguse põhjalikkuse ja niisuguse tõsidusega, nagu see meie rahwuslise olemise ja paratamatuse nõuetele wastab ja nagu seda meilt ootab meie rahwas, kes meid on kohustanud selleks, et sünniks see, mis tarwis on ja jääks ära kõik üleaarune ja et meie oma kohuseid täidaksime, kui rahwaesitajad, mitte selleks, et silmapilguks suurte hulkade poole hoida, et öeldakse, waat kus mehed, — ruttawad hästi. Wene esimeses duumas läks rahwaesitus kuristikku sellepärast, et oldi liig närwilik wastuastumiseks ja ütlemiseks. Olgugi see nõnda, nagu wiidaks meie aega ja nagu ei tahaks meie rahwa soowe ja lootusi otsekohe täita, kuid meie täidame oma kohustust rahwa ja riigi eest. Kui seesugune tõsiduse waim oleks läbi löönud Wene esituses, siis ei oleks Wene rahwas mitte see, kes ta praegu on, ja kui meie oma rahwaesitusena suudame sellele kiusatusele wastu panna ja mitte silmapilgu huwidele ja silmapilgu meeoleolu-

dele anduda, waid ustawaks jääme oma kohustusele, küll meie siis oskame teed leida, kui ka suured hulgad meid esimesel silmapilgul hukka mõistaks ja meie teguwiisi ekslikuks peaks, siiski meie teame seda, mis tarwis meie töötame.

Rkl. Chr. Kaarna (tõer.): Austatud rahwaesitajad! Meie rühm oli ja on ka praegu sellel seisukohal, et üleüldised läbirääkimised eelarwe puhul tõesti tarwilikud on, aga täiesti asjalikud wõiwad olla alles siis, kui Riigikogul on käes kõik materjaalid, mis puutuwad asjasse. Et aga eelarwesse puutuwad üksikasjalised andmed weel käes ei ole, arwasime meie põhimõtteliselt nendest seletustest ja waidlustest loobuda ja senniks eemale jääda, kunni teatawad materjaalid meile kätte saadetakse. Kuna aga Riigikogu enamus teisiti tahtis ja üleüldistele waidlustele juba nüüd asus, pean ma tarwilikuks peatada mõne küsimuse juures, ei puuduta aga mitte üksikasju, waid üksnes seda, mis on enamwähem üleüldised, sedawõrd olulise ja elulise tähtsusega, et nendest wõib kõneleda ka ilma üksikasjaliste andmeteta. Ma puudutan kõige pealt küsimust, mis on senni tähele panemata jäänud Riigikogus, aga on sedawõrd tähtis, et temast ei peaks Riigikogu, eelarwet läbi waadates, mitte mööda minema. Rahaminister oma eelarwekõnet pidades tähendas muuseas selle peale, misuguse ühemeelse jõupingutusega meie rahwas sõjas wõitis, et see wõit kahel kunni kolmel wäerinnal oli wõimalik sellepärast, et rahwa laiemates hulkades walitses täielik ja tõsine üksmeel, ja ei oleks seda ühtmeelt olnud, siis on iseenesest mõistetaw, et meil ei oleks mitte seda olukorda, meie ei oleks mitte seda kätte saanud, mis praegu olemas on. Selle tõsise üksmeele kõrwal oli meil ka tõsine põhimõte, nimelt see põhimõte, et terve rahwas peab kohustusi ja koormaid kandma ühesugusel wiisil ja ühesugusel määral, et ei wõi mingisuguseid erandid teha ühelegi kihile ega ühegi maakonna kohta. Et nüüd täieliku wõidu läbi kätte saadud tagajärgi maitsta, peaks arusaadaw olema, et Riigikogu eelarwet käsitades peaks ka tähele panema, kas tõesti langewad kõik koormad ja kohustused selle eelarwe järele riigi kanda enamwähem ühtlasel määdul, kas ei ole mitte unustusesse jäetud mõnda kohta riigis, kes ka sõjaraskusi on wõib olla rohkem kandnud, kui teised maakohad; ja siin, austatud rahwasaadikud, tahan mina teie tähelepanu juhtida selle peale, et senni on mööda mindud päris

waikides suurest rahwahulgast, nimelt Petserimaast, kus on umbes 70.000 elanikku, ja peale selle Narwa linnast ja ümbrusest, kus samuti elanikkude arv tõuseb üle 70.000. Mis need, umbes 150.000 inimest, kogu wabadussõja ajal läbi on elanud, sellest wõiwad jutustada need waremed ja need inimesed, kes nende waremete juures kannatasid ja praegugi seal kannatawad. Narwa linn oli esimene, kes enamlaste pommide alla sattus, ta oli ka wiimane, keda enamlaste pommid häwitasid, ja on arusaadaw, et seal elawa tule all inimestel ei wõinud olla mingisugust loomulikku elu, ega mingisugust sissetulekut, waid kõik nende warandused ja terve linn lõhuti ära. Ma tähendan, et ühelainsal päewal põles Narwas üle 100 hoone maha. Kui palju sadasid hooneid häwitatud ja purustatud, selle kohta puuduwad mul praegu punktipealsed andmed, kuid ma ütlen, et purustatud majade hulk ulatab üle 1000, kui juure wõtta Narwa ümbruskond. Pean tähendama, et need inimesed, kes sõjaajal kõiki raskusi heatahtlitselt kandsid, lootsid ja uskusid, — ja see usk ei ole neil praegugi weel kadunud, et neile appi tullakse; nad saawad asjast õieti aru, teades, et suur osa meie maast ja suurem jagu meie linnadest sel määral purustamata ja suurem hulk rahwast sõjakoledest täiesti puutumata on jäänud; ja nad saawad aru, usuwad, et nemad neid koormaid ja kahjusid mitte ainult oma kanda wõtta ei wõi, waid, et riik siin tõesti appi tuleb. Riik on aga siin neid õnnetuid inimesi ära unustanud, neile ei ole abi antud, nende peale ei ole mõeldud ka eelarwe kokkuseadmisel. Wõib hoopis selle wastu tähendada, et sõjakahjude hindamise komisjonid palju lahkemalt on tasunud nende inimeste kahjusid, kes elawad sisemaal, kus sarnaseid purustamisi ja kahjusid ei ole.

Ma tähendan weel ühe asja peale, mis haridusministeeriumi eelarwesse puutub, nimelt antakse toetust kunsti toetamiseks ja edendamiseks. Narwas on ka teater olemas, mis sõjaajal purustatud sai; sealt esineti soowide ja ettepanekutega, et Narwa teatrit aidata, kuid sinna ei ole kopikatki antud, waid wastuoksa, sealt on püütud weel sedagi wõtta, mis järele on jäänud. Ma ütlen otsekohe, et kui niisuguses wiletsas seisukorras, nagu praegu inimesed Narwas ja Petseri maakonnas on, ka Tallinna inimesed oleksid, muutuks seisukord wäljakannatamatuks, täiesti wõimatuks. Need pealinna inimesed, kes Narwa pisaraid ja walusid ei tunne, kui mitte kõik, siis wähe-malt 75—90% nendest, oleksid need, kes

enamlastele, sõna tõsisel mõttes täiesti kaasa tunneksid. Mispärast seda aga Narwas sündinud pole? Sellepärast, et need inimesed, kellelt kõik on wõetud, on näinud, mis tähendawad enamlased. Nad on enamlaste tule all olnud, on enamlaste metsikuid hirmutegusid isiklikult näinud, ja enamlased on kõik nende waranduse häwitanud, sellepärast pole ka need inimesed, kellede juures, sõna tõsisel mõttes, kõige suurem wiletsus ja waesus walitseb, mitte enamlasteks saanud. Kui aga siin tõesti riik nendele paljukannatanud inimestele wastu ei tule, kui neile wõimalust ei anta omale tarwilikku peawarju muretseda, siis muutub seisukord seal piiri ääres wäljakannatamatuks. Eriti tähendan ma Petserimaa peale, kus tõesti täiesti ebaloomulik seisukord walitseb. Wiimasel ajal on seal iseäranis ärewust märgata, mis ka täiesti põhjendatud on. Lugu on nimelt nii, et juba 3. wõi 4. aprillil olid Petseris maakonnawalitsuse walimised, enam kui kuu aega on sellest möödunud, kuid endise maakonnawalitsuse liikmed, samuti ka walitud uued, ei saa aru, mispärast need wõimud, kellel see kohuseks ja kellest see ära oleneb, ei teata, kas uus maakonnawalitsus ametisse kinnitud, wõi mitte. Kujutage omale ette: praegu on kewadine aeg, kus maakonnawalitsus peaks tõsiselt ja rõhuga tööd tegema, kuid töö seisab täiesti, — wana maakonnawalitsus ei taha enam tööd teha, tema pole asjast enam huwitatud, ja uued maakonnawalitsuse liikmed ei saa ametisse astuda, sest et nad kinnitamata. See on täitsa iseäralise olukorra loomine piiräärses maakonnas ja sarnane seisukord wõib hädaohtlikuks saada.

Edasi kuulsin ma, et maakonnawalitsuse esitaja kohaliku maapäewa juures seletust käinud küsimas, mispärast uue maakonnawalitsuse ametisse kinnitamise kohta mingit teadet ei anta. Seal wastati temale: kelle kohta on meil enam-wähem kindlaid teateid olemas, neid kinnitame warsti, aga keda meie ei tunne, kellede kohta kindlad teated puuduwad, nende kohta paneme toime järeleuurimise, ja kui see järeleuurimine soowitawate seletustega meile kätte jõuab, siis järgneb sellele ametisse kinnitamine, ehk wastupidine otsus.

Edasi wõiksin weel ühe asjaolu peale tähelpanu juhtida: mõni aeg tagasi, umbes 1½ kuud, wõttis Petseri maakonnawalitsus oma kantseleisse realgümnaasiumi õpilase õpipoisiks, täiesti ilma palgata. Ei tea mil põhjustel, kuid maapäew laseb selle kooli-

poisi ametist tagandada, selle lihtsa ettekäändega, et õpipoiss ei oskawat küllalt hästi riigikeelt. Arwan, et sarnaseid asjalolusid heaks kiita ei wõi, neid ei wõi mitte wastu waidlemata wõtta. Petserimaal on ju seisukord niisugune, et rahwa suurem enamus riigikeelt mitte hästi ei oska, ja seda arwesse wõttes, peaks niisugustest otustest loobutama, weel enam, peaks õiglaselise wahekorra loomiseks kõik abinõud tarwitusele wõtma.

Juhataja K. Wirma: Herra kõneleja, ma paluksin nõnda rääkida, et Teie kõne eelarwega seotud oleks.

Rkl. Chr. Kaarna (töer.): Ma saan aru, et ma asjast natukene kõrwale kaldusin, kuid meil on siin teatava süsteemiga tegemist ja see süsteem puudutab kõiki piiräärseid maakohti, mille huwidest sagedasti püütakse mööda minna. Kui see edaspidi ikkagi nii edasi kestab, wõib see, nagu juba tähendasin, hädaohtlikuks saada. Kui siin öeldakse, et ei ole tarwis eraldi rääkida Petserimaa oludest, siis kriipsutaksin ma alla seda, mida rkl. Tõnisson siin juba toonitas, nimelt, et meie sisemises süsteemis loomuwastased nähtused järjest sügawamale lähewad. Mulle tulewad meele väga elawalt need esimesed koosolekud sellest ajast, kui peeti esimesi Asutawa Kogu walimisi, mis enamlaste poolt nurja aeti. Siis püüdisid kõigi parteide esitajad rahwale selgete teha, et meie peame kord sellest rämpsust, mis meie pärinud Wene ajast, — bürokraatismist, — lahti saama ja endi juures lihtsustatud süsteemi maksma panema. Nüüd näeme aga, et meie selle endise Wene bükkratismi juure oleme seisma jäänud, sellele oma poolt weel mingisugust Eesti bükkratismi juure lisades. See ei ole mitte ainult ühes asutuses, waid see on terwes ametkonna süsteemis nõnda. (Pahemalt poolt: See on Tööerakonna süsteem!) Mina ei räägi mitte nii erakondliselt, nagu seda ühed ehk teised teie ridadest teewad, et see teie rühmale kasulik oleks, waid ma räägin, et meil niisugune süsteem on ja juhin selle peale tähelpanu, et meie sellest süsteemist lahti saada peame katsuma. Rääkige lihtsate inimestega, kellel tegemist on olnud meie ametiasutustega, mis kõnelewad nad nende asjaajamisest? Nad teawad teile lugusid rääkida, kui kiirelt ehk aeglaselt seal asju õiendatakse. Minule rääkis ühe tõsise eraettewõtte esitaja, kellel sagedasti tegemist olnud kaupade saatmisega Eestist Soome ja Soomest Eestisse; tema kõneles, et teatud saadetuse wastuwõtmine Soomes 10 min. jooksul ära õiendatakse, kuna aga

meie tolliwalitsuses selle peale vähemalt 3—4 päewa nahka pannakse. Ma wõin kindlitada, et see mitte luule pole, waid kindlasti nõnda on. Edasi ei ole, — nii palju, kui mina aru saan, — meil püütud küllalt tabada neid inimesi, — ma ei tahaks mitte öelda ametnikka, — neid inimesi, kellel keerduke möllus korda on läinud siia ja sinna wastutawate kohtade peale pääseda; ei ole küllalt energiliselt katsutud neid inimesi tabada, neid tagandada, nende kuritegewust päewawalgele tuua. Weel eilsest „Päewalehest“ wõisime lugeda ühte teadet, mis kõneleb teatawas mõttes riigiwara raiskamisest. Teatud käik, mis wahest wõiks 500 marka maksma minna, läheb riigile 40.000 maksma. Läheb sellepärast nii palju maksma, et ei arwata mitte heaks rajateerongis sõita, waid pannakse tühise asjapärast laew käima. Niisuguseid nähtusi ja asju tuleb tihtipeale ette. Ma pean tähendama, et seesama paljukannatanud Narwa juba aasta tagasi ühe asja peale õieti tõsiselt tähelpanu juhtis, kõne oli ühest ametiasutusest. Protestiawaldus tuli mitte üksinda Narwa linnawalitsuse poolt, waid sellega olid ühinenud nii hästi wabrikutööliste esitajad, kui ka seltskondlised ja ühistegeelised organisatsioonid. Narwas teatakse väga hästi, et selles ametiasutuses on midagi olemas, mida sallida ei wõi, ja usun, et meie riigikontrolöör ometi meie rahwasitusele sellest midagi teada annab, kui wiimane seda ootab. Igatahes loodan mina riigikontrolöörilt, et inimesed, kes süüdlased rahwa wara omandamises, tarwiliku palga kätte saawad. (Wahelhüüe: Mis asutus see on?) Minul ei ole praegu wõimalik üksikasju awaldada, kuid ma tean, et seal kurja on tehtud, ja ma usun, et riigikontrolöör leiab wõimaliku olewat parajal ajal rahwasitusele oma sõna öelda ja asjale seda käiku anda, mis neid inimesi päewawalgele toomata ja neile ärateenitud palka andmata ei jäta.

Edasi tahan mina wastu waielda meie kõigepahempoolsemale tiiwale nende seisukoha pärast, mida nemad wõtsid meie tööstuse kohta. Tööstuse kohta — kui weider see ka ei ole — leidsid äärmised pahempoolsed wõimaliku olewat seletada ja näpunäiteid anda, et riik ei pidawat mitte eraettewõtteid toetama. Paudi pahaks isegi seda, et riik on wõimaldanud laenuandmise Eesti panga kaudu. Imestama peab, kuidas wõidakse nii lonkawate wäidetega esineda. Mõni aeg tagasi, mitte väga ammu, esineti sealtsamalt poolt küsimise wõi arupärimisega; mis mõtleb walitsus selleks tarwitu-

sele wõtta, et tööta olek ei suureneks ja meie tööstuse ettevõtted wõiksid edasi töötada. Nüüd korraga öeldakse, riik ei wõiwat, ei tohtiwat laenusidki anda Eesti panga kaudu. Mina aga ütlen, et kui riigil on wõimalus rahalist toetust laenu näol anda tööstusettevõtetele, siis peab ta seda tingimata tegema selles mõttes, et meie tööstusasutusi elus hoida ja püüda inimestele tööd muretseda, weel enam, kui riigiwalitsusel wõimalik on ettevõtete saadustele turgu leida, siis peab tema ka turu leidmise juures wabrikutele, kuigi need eraettevõtted on, abiks olema. Igatahes ei saa asja nii parandada, kui ühelt poolt tullakse arupärimisega ja öeldakse: mispärast ei anta tööd, ja teiselt poolt öeldakse — seda ei tohi teha, tööstusele ei tohi abi anda! Seesama õnnetu seisukoht on pahema tiiva juhtidel wist ka meie endise tööstuslinna Narwa Kreenholmi puuwillawabriku kohta, mis üks kõigesuurematest sellesarnastest terwes maailmas, kus töötasid rahuajal umbes 12.000 töölisi. See wabrik, mis tuhandetele leiba andis ja mille eluiga 60 aastat pikk olnud, seisab nüüd täies uiatuses esimest korda. Ma usun, see oleks riikliselt väga soowitaw ja tähtis, kui riigiwalitsus wõiks siin abiks minna. Kui riik snudaks Kreenholmi wabrikut weel 12.000 töölisega tööle panna, vähemalt kaasa aidata selleks, siis oleks see igatahes suur toetus töölisteklassile, kelle huwisid aga teie seal äärmisel tiival ialgi kaitsta ei taha, sest et teil püüdeks on hoopis teised asjad, nimelt, tahtmine sarnast olukorda luua: „mida halwem, seda parem.“ Ei ole ime, et teil seal piiriääres poolehoidjaid pole; ei ole teil seal sellepärast poolehoidjaid, et seal selgemine kui kusagil mujal on nähtud, kui terawad ja laastawad teie hambad on.

Rahaminister G. Westel: Nende andmete puhul, mis eelarwe kohta on awaldatud, tahan ma siin enesele lubada ainult üksikute asjade kohta täiendawalt teile ette kanda, sest et arwan, et suurem osa sellest tuleb üksikasjalisele arutamisele I lugemisel. Üksikute asutuste eelarweid läbi waadates ja nende üle aruandeid andes, selgitab Wabariigi Walitsus sellekohaselt ka oma tulewiku wäljawaateid. See sünnib peale selle, kui eelarwe üksikasjaliselt eelarwe-kommissjoni poolt on läbi töötatud, mille järele rahwaesitusel õigus on oma konkreetseid ettepanekuid wõi parandusi ette tuua. Siin tahaks ma täna mõne asjaolu peale tähendada, mis minu eelrääkijate oponentide wäidetest wälja on paistnud ja mis eriti

rahaministeeriumi kohta kuulub. Iseäranis pahema tiiva poolt juhiti väga palju tähelepanu meie maksusüsteemi peale. Rhs. Piiskar tähendas, et praegune walitsus weereatab oma praeguse maksusüsteemi läbi, milles prewaleeriwad kaudsed maksud, kogu maksukoorma waesema rahwakihi peale. Ta tõi koguni ette, nagu oleks rahaministri poolt maksuinspektoritele erateel korraldus tehtud — nad jätku kapitaal rahule. (Rkl. J. Piiskar kohalt: Seda wõib kaudselt järeldada.) Ma leidsin selle teate stenogrammist ja tahaksin teada, millega wõidakse seda tõendada? Minu teada ei wõi niisugusest asjast juttugi olla ja herra Piiskar tarwitas seda wist oma kõne ilustuseks — lapsus linquae. Herra Piiskari wäide oli sihitud minu wastu isiklikult ja sellepärast pean ma tõendama, et ma sarnast instruksiooni ei ole annud. Kui teatawaid süüdistusi ette tuua, siis peab selleks kindlaid andmeid olema. Ühe asja peale tahan aga tõsiselt teie tähelepanu juhtida. Ei wasta sugugi tõeludele, nagu oleks meil maksukoormat püütud waranduseta kihtide peale weeretada. Meie makswatest määrustest ja tollimääradest ei saa seda igatahes wälja lugeda.

Waatame ligemalt oma tollitariifi. Herra Piiskar tähendas siin, et wäljaweotolliga olewat tahetud midagi reguleerida ja küsis — mida? Kui meie oma wäljaweo määrsi vaatame, siis näeme kõigepealt, et wäljaweoks on täiesti keelatud terawili. Teiste põllusaaduste wäljawedu on õige tuntawalt piiratud ja seda lubatakse ainult wäliskaubanduse nõukogu poolt. Wäljaweo maks on põllumajandusliste saaduste pealt kaunis suur, näituseks, kartulipuuda pealt kümme marka, mis kui meie kartulipuuda rehken-dame 50 marga peale, wälja teeb umbes 20%. See on selleks, et hindu sisemaal mitte kõrgele tõusta lasta. Peale selle on piiratud ja kõrge tolli all sealihha, wõi ja juustu wäljawedu. Selle juures on wäljaweo maksuks wõetud 30 kunni 75% aine hinnast. Sellega on püütud hindade tõusmist sisemaal ära hoida. Kui meie sissewao määrsi ja tollisid vaatame, siis näeme, et terawili, kartulid, herved ja loomad on ilma tollita. Põllumees ei suuda ja ei wõi sarnase seisukorra juures hindu sisemaal kõrgemale kruwida, kui nad ilmaturul on, sest kui nad kõrgemale tõusewad, siis hakatakse neid aineid wäljast sisse wedama. Tollita on ka küttepuud, kuna meil aga wäljaweo maks on kõige puude ja palkide peal. Üleüldse, kui meie oma tollisid vaatame, siis wõime neid kahte liiki jagada, esiteks: fis-

kaalsed tollid ja teiseks kaitsetollid, mis teatavast mõttes on oma iseloomu poolest sunnimaks. Mis fiskaalsetesse tollidesse puutub, siis on nad esimese klassi tarbeainete pealt õige väikesed. Wabariigi Walitsuse arusaamise järele kaswawad nad selle järele, kuidas tarwidus wäheneb. Suureks on nad tõstetud iseäranis nõndanimetatud luksusainete peale. Mis puutub kaitsetollidesse, siis olen ma isiklikult täiesti kaitsetollide wastu ja ühinen herra Martna mõttega, et parem oleks, kui meil kaitsetollisid üleüldse olemas ei oleks. (Rkl. M. Martna kohalt: Olen nõus!) Aga waadake, fiskaalsetes asjades peame kõigepealt seda maksuwõtmise wiisi tarwitama. Mis kaitsetollidesse puutub, siis on nendeks weel teine põhjus. Meil on praegu oma tööstus olemas, kes wõib mitmesuguseid tarbeaineid valmistada. Neid tarbeaineid saab ka wäljamaalt osta. Kui meil nüüd walik jääb, kas neid kodumaalt osta ehk wäljamaalt, kui neid odawamini saab, oma maa tööstuses valmistada, siis ei oleks ometi mitte otstarbekohane neid aineid wäljamaalt osta. Sest kui meie neid hakkame suuremal määral sisse tooma, siis ei jätku meil mitte nii palju wäljamaa raha, et seda wäljamaalt osta wõiksime ja see mõjuks meie rahakursi peale. Rahakurs langeks selle tõttu, kui meie sissewedu tõuseks, ja need kaubad läheksid lõpuks ikkagi kallimaks. Kui nüüd üksikuid tolliseaduse määrusi tähele panna, siis näeme, et terawili on meil ilma tollita, kuid jahu pealt wõetakse tolli 40 marka puuda pealt, s. o. 1 mark naela pealt ja kui meeles peate, et seda püülijahu ostab ikkagi jõukam klass, kuna waesem rahwas praeguste olude tõttu saiajahu ostmist endale mitte lubada ei wõi, siis näete, et see tollimaks mitte töölisi ei taba, waid rikkamate peal lasub, kes püülijahust tortisid ja muid maiusasju endale valmistawad. Üleüldse on toll wõrdlemisi proportsionaalselt määratud. Näituseks on aiawilja pealt toll 60—80 marka, kuid puuwilja pealt juba wõrdlemisi kõrgem, apelsiinide pealt, näituseks 800 marka, pähkliid ja pomerantsid jne. — 800 kuni 1.600 marka, delikatessid ja muud maiusasjad — 2.000 kuni 10.000 marka. Niiwiisi on kõigis tarbeainetes läbi wiidud see järjekord. Seda näeme ka teiste asjade pealt wõetawa tolli juures. Wõtame, näituseks, tooresained ja ka need ained, mis meil põllumajanduses tarwis lähewad. Seal on loomatoidu ja wäetisained ilma tollita, kiwisüsi ja koks on 1—2 marka puuda pealt, toores nafta ja raud — 10 marka puuda pealt, toored nahad, puu-

wili, lambawill, kanep, lina — 20 marka puuda pealt. Nüüd edasi, — riie. Puuwilane, lihtne wärwita riie — 50—200 marka naela pealt, s. o. raskuse järele wõetud, — wärwitud puuwilariie on aga 90 kuni 300 marka naela pealt, willane riie — 150 marka, siidiriie pealt aga wõetakse koguni 1.800 kuni 4.000 marka tolli. Nii sama on lugu nahkadega. Lihnahad, mis tallanaha jaoks on määratud, on 1.000 marka puuda pealt, kuna jälle shawroo, lakknahk jne. 6.000 marka puuda pealt on. (Wahelhüie pahemalt poolt: Tallanaha pealt on ju ka palju tolli!) 1.000 marka — see on 25 marka naela pealt, kui naela hind on 200 marka, nagu see umbes ikka on olnud, siis oleks see 6—8%. Kui meie tallanaha peale tolli ei paneks, siis ei jõuaks meie mitte ära hoida tema sissewedu, mis selle tagajärjel sünniks. Kui meil selle juures wäljawedu liig väikeseks jääb, siis mõjub see meie margakursi peale ja selle tõttu lähewad ained iseenesest kallimaks. (Rkl. J. Piiskar kohalt: Parem on palja jalu käia!) Ja muidugi, suwel on see wäga kasulik. Mis puutub kasukanahkadesse, siis on lihtsad nahad siin wõetud 400 kuni 4.000 marka, kuna jällegi suured maksud, kuni 100.000 marka puuda pealt, kallimate nahkade pealt wõetakse. Nendest arwudest wõib igatahes järeldada, et see wäide mitte õige ei ole, mida herra Piiskar siin ette tõi, nagu püütaks tollide kaudu maksusid waesema rahwa peale weeretada, see oleks ju absurdline, niisugust poliitikat ajada ja ma arwan, et ükski walitsus niisugust poliitikat pole ajanud ja ei ajagi ka tulewikus mitte.

Mis siin teistesse eelkõnelejatesse puutub, siis tahaks ma ühe asja peale tähendada, mida rhs. herra Tõnisson ette tõi, et see sissetuleku hindamine, mis meil maksew, on minu arwates wastuwõetaw, olgugi, et meil statistilisi andmeid ei ole. Minule paistab tõesti, et 12—15 tuhat marka oleks praegu ühe Eesti kodaniku läbisegine sissetulek. Mis aga selle maksukoorma ärajaotamise puutub, mille kohta herra Tõnisson tähendas, et üksiku inimese peale tuleb 5.500 marka maksu, siis tahaksin ma sellele natuke wastu waielda. Kõigepealt arwan ma, et meie eelarwet 6.800.000.000 marga suuruses ei tule mitte niisuguseks lugeda, nagu oleks siin see maksukoorem, mis rahwa peal lasub. Sellest eelarwest oleks umbes 2 miljardi, ma ütlen umbes 2 miljardi, erakorralised wäljaminekud, mis oma iseloomu poolest ei ole mitte puhtwäljaminekud, nagu mül au oli juba eelmises kõnes

tähendada. Wõtame, näituseks, rahaministeeriumi erakorralised väljaminekud. Nende all mõistame meie oma wõlgade ja wõlgujäänud protsentide maksmist ja see on ikkagi wõla vähendamine. Meie vähendame oma wõlgasid nendest tagawaradest, mis meil olemas on, nimelt nende kassatähtedega, samuti on ka üksikute ministeeriumide väljaminekute juures, nagu ma minewal korral tähendasin, tegemist ainult ühe kapitali ümberpaigutamise teise liiki. Samuti on siin teatud waranduste soetamisega lugu. Kui meie näituseks, oma sõjawäele warandused ja tagawarad, mis neil tulewiku jaoks tarwis lähewad, muretseme, siis on see kapitali paigutamine, mitte aga otsekohene kulu. Teiste erakorraliste eelarwe väljaminekutega on meil seesama lugu. Nii jääks ainult järele korraline eelarwe, mis 4 miljardi 800 miljoni on, aga siin oleneb mõnigi asi meie eelarwe tehnikast, näituseks, oleme brutto eelarwe läbi wiinud raudtee ja posti juures, kuna suurem osa teisi riike seal hulgas ka Daanimaa, kelle eelarwe meil peasjalikult wõrdlusaineks on saanud, on oma eelarwetes ainult ülejäägid näidanud. Raudtee on majandusline ettewõte ja kui on väljaminekud sarnased sissetulekutele, näituseks 900 miljoni kumbki, siis wõime umbes miljardi wõrra eelarwe-koormat vähendada. Kui väljaminekud on rahwa sissetulekust 22—25%, siis peab küll üttelema, et see on ebanormaalselt kõrge, ja meie ei jõua kaua aega niisugust jõupingutust wälja kannatada. Loomulikult tuleb küsida, misuguseid konsekwentse tuleks tõmmata. On muidugi kaks teed olemas, üks tee, et wõimalikult vähendada oma väljaminekuid, ja teine — oma sissetulekuid suurendada. Sissetulekuid wõime suurendada, kui meie rahwa majandusline elu paraneb. See ülesanne on, muidugi, üks suurematest meie rahwal, milles teda toetama peaks kõik, kellel Eesti riigi saatus südame peal. Rahwaesitus ütleb oma wiimase sõna sellega, missugusel kujul tema eelarwe wastu wõtab, niisama ütleb ta seda üksikute ministeeriumide eelarwete läbiarutamise juures, ja sellest tuleb walitsusel järeldusi teha.

Rkl. J. Tõnisson (rhw.): Austatud rahwasaadikud. Siin on rahaminister rõhutanud, nagu ei tuleks meil erakordseid kulusid ja sellega ka üleüldse erakordist eelarwet, mitte tõsiselt üleüldiseks riigi eelarweks arwata. Mina pean seletama, et see täiesti ekslik on. Kõigi riikide eelarwetes käsitatakse arukordseid väljaminekuid, ja kui meil seal wahet tahetakse teha finans ja

eelarwe puudujääkide wahel, siis wõidakse sellest sarnastel kordadel rääkida, kus on teatawad raha ümberpaigutamised. Kui meil on, näituseks, riigi wõlgade protsenta maksta, mida kulutati niisuguste produktiivsete ettewõtete peale, nagu raudtee ehitamine, siis on see ikkagi rahwa majandusline väljaminek ja meie peame seda rahwa sissetulekust katma. Mis sellesse puutub, nagu oleks meil eriline iseäraldus eelarwes, et meil on üleüldine sissetulek, aga mitte netto sissetulek, siis wõin ma öelda, et seesama kord walitseb wäga paljude riikide eelarwetes. (Rahaminister G. Westel räägib kohalt midagi wahele.)

Juhataja K. Wirma: Sisse on tulnud kolm ettepanekut. Rahwaesitaja Allikso poolt, mis järgmiselt käib: „Kommunistiline Töölisterühm paneb ette eelarwet tagasi lükata ja kõiki riigiwõlgu annulleerida“, rkl. Piiskar'i poolt: „Eesti wabariigi 1921 a. eelarwe tagasi lükata“, ja rhs. Seljamaa poolt — „Lõpetada läbirääkimised eelarwe üle ja eelarwe anda rahaasjanduse komisjoni“. Ma panen need ettepanekud sissetulemise järjekorras hääletamisele. (Hääletatakse.) Suur enamus on rhs. Allikso ettepaneku wastu, sellega on seet tagasi lükatud. (Hääletatakse.) Nähtawa häälteenamusega on otsustatud rhs. Piiskar'i ettepanek tagasi lükata. (Hääletatakse.) Mõne üksiku wastuseismisel on rhs. Seljamaa ettepanek wastu wõetud ja otsustatud eelarwe rahaasjanduse komisjoni anda. (Wahelhüüe: Waheaeg!) On tehtud ettepanek waheaja kohta. Wastu ei olda. Kuulutan waheaja.

Waheaeg algab kell 8.

Peale waheaja algab koosolek kell 8.25 min.

Koosolekut juhatab abiesimees K. Wirma.

Sekretääri kohal abisekretäär W. Pezold.

Juhataja K. Wirma: Riigikogu läheb päewakorras edasi.

7. Õpetajate palgas Hariduskom-
seadus — III luge- misjoni aru-
misel. andja J. Annus-
son (loeb): § 8. Õpe-

taja koolitöö praktika-aastate arwesse wõetakse teenistusaastad, kus ta koolis wähe-
malt 50% nädalatundide normaalarwust on
annud; aasta, mil on antud alla 50%, kuid

mitte vähem kui 25% nädalatundide normaalarwust, loetakse pooleks teenistusaastaks; aastaid, mil tunniarw alla 25% normaalarwust oli, ei wõeta arwesse; juhataja ning juhataja abi töö arwatakse aasta aasta ette.

Märkus: Koolitöö praktika-aastate arwesse wõetakse aeg, mil õpetaja küll faktiliselt koolis ametis ei olnud, kuid juriidiliselt ametis olewaks loetakse (sõjawäeteenistuses wiibimine, haigus jne.).

(Hääletamisel wõetakse § 8 wastu.)

Aruandja J. Annusson (loeb): § 9. Awalikkude algkoolide õpetajate ja juhatajate ning nende abide põhipalga makstab linnades terwelt — linnaomawalitsus, maakondades — maakonnaomawalitsus 80%, koolide ülewalpidajad (majandusliste kulude kandjad) 20%; elukalliduslisast kannab riik 80%, kooliülewalpidaja 20%.

Koolijuhatajad, juhatajate abid ja maaning alewikoolide õpetajad saawad kooliülewalpidajalt korteri ühes kütte ning walgustusega, mille eest nende põhipalgast ja elukalliduslisast 20% maha arwatakse. Kus ei ole wõimalik korterit anda, seal saawad nad palga täiel määral.

Märkus I. Kunni 1. jaanuarini 1922 kannab riik käesolewas paragrahwis tähendatud põhipalkadest 50%.

Märkus II. Kui korteri wäärtus ühes kütte ja walgustusega vähem on, kui 20% põhipalgast ja elukalliduslisast, siis tasub puuduwa osa korteriandja rahas. Selle juures hindab korteri, kütte ning walgustuse linnas — linnawalitsus, alewis — alewiwalitsus ja maakonnas — maakonnawalitsus.

Märkus III. Selles paragrahwis tähendatud wahekorras maksawad riik ja omawalitsus ka käesolewa seaduse § 6 ettenähtud lisatundide tasu. Lisa- ja asetäiteturundide eest maksetawat tasu ei wõeta korterihinna mahaarwamisel arwesse.

Märkus IV. Tunniandjaile ei ole koolide ülewalpidajad kohustatud natuuras korterit andma.

Märkus V. Õpetajaid, kes omawalitsustelt selle paragrahwi alusel palka saawad, loetakse omawalitsuse teenijateks.

Rkl. E. Martinson (sd.): Panen ette: 1) § 9 märkus 2 lõpus juure lisada sõnad. „Kusjuures korterisaajal hindamisega mitte-rahulolemise puhul on õigus, kas omawalitsuse asutusele, wastawale wolikogule wõi nõukogule asja otsustada anda,

wõi korterit, kütet ning walgustust mitte wastu wõtta.“ 2) Märkus III välja jätta, ja 3) Märkus I üle kanda § 16 juure.

Kahe esimese ettepaneku kohta on motiivid juba 2. lugemisel ette toodud, ma ei hakka neid kordama. Märkus I tuleks üle kanda § 16 juure sel põhjusel, et tema õieti lahendab seda küsimust, kuidas hakkaksid need asutused, kes õpetajatele palka maksawad, käesolewal aastal palka maksma. Ja see küsimus on just lahendud § 16-das, nii et selle märkuse koht oleks loomulikult § 16 juures.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja Chr. Kaarna: Rahaasjanduse komisjoni nimel teen ettepaneku selle paragrahwis märkus I välja jätta. Motiivid kandsin ma ette juba teisel lugemisel. Wõin nii palju juure lisada, et kui see märkus sisse jääb, siis tuleb niisugune loomuwastane seisukord nähtawale, et riik peaks üksikutele omawalitsuse asutustele raha tagasi maksma. Sest mitmes maakonnas ja ka linnas on juba praegu palgaolud nii korraldatud, et algkoolide õpetajad juba nüüd peaaegu niisama palju põhipalka saawad, kui uues seaduses ette nähtud. Eriti Läänemaal on algkooli õpetajate palga alammäär 2.400 marka. Kui nüüd seadusesse jätta see märkus, siis kujuneks asi tõesti nii, et riik peab omawalitsustele tagasi maksma. Meie teame ja ma tähendasin selle peale juba II lugemisel, et omawalitsused raskes seisukorras on, ja et nendel käesolewa aasta tarwis wastuwõetud eelarwe järele tarwilikka summasid ei ole. Kuid riigi eelarwesse, mis täna otsustati rahaasjanduse komisjoni anda, on rahaministeeriumi poolt üles wõetud summad, mida tahetakse anda omawalitsustele sel juhtumisel, kui nad omaga välja ei tule. Ma arwan, see on õige ja loomulik, et algkoolide ülewalpidajad on täielikult omawalitsuse asutused. Ja kui mõned omawalitsuse asutused on juba tegelikult õpetajatele palka maksma hakanud peaaegu samal määral, mida neile selle seadusega määrata tahetakse, siis oleks selle märkuse üleswõtmine asjata ja üleliigne.

Aruandja J. Annusson: Mis märkus I puutub, siis igatahes see märkus läheb kokku § 16-da punkt b-ga, ja kui mõlemad wastu wõetakse, siis wõiks mitmesuguseid arusaamatusi tekkida, nii et selles mõttes tuleb selle märkuse peale tähelepanu pöörata. Hariduskomisjoni nimel wõiks ma toetada rks. Martinson'i ettepanekut ses mõttes, et

see märkus § 16 juure üle wiidaks ja seal kindlaks tehakse kuidas makstakse omawalitsuse asutuste ja riigi poolt palku selle eelarwe-aasta jooksul. Igatahes hariduskomisjoni 1 redaktsioon, mis on awaldatud § 16 punkt b-s, lahendab seda asja parem, kui märkus 1 § 9 juures. Wõib olla, et koosoleku juhataja seda otsustab, kas tuleb seda jaatawalt wõi eitawalt ära otsustada, ja siis pärast otsustada, kas see märkus üle wiia wõi mitte.

Märkus 2. täiendusega wõiks ma hariduskomisjoni nimel ühineda. Märkus 3 wäljajätmisega ei saa ma mitte ühineda ja juhini tähelpanu selle peale, et märkus 3 on ette nähtud ja normeeritud just nimelt lisatundide eest tasumaksimine. Muidu wõiks mõnesuguseid küsimusi ja arusaamatusi tekkida, kui see märkus wälja jäetaks.

Juhataja K. Wirma: Need parandused tulewad kõik iseseiswalt hääletamisele. Kõige pealt on märkus 1 kohta kaks ettepanekut: üks ettepanek on see, et seda märkust wälja jätta, ja teine — seda üle kanda § 16 juure. Esimene ettepanek on tehtud rhs. Kaarna poolt, ja ma arwan, et see ettepanek on kõige kaugemale ulatav. Kui see otsustatud saab jaatawalt, siis ei tule teda kusagile üle kanda. Kui keegi selle korra wastu ei waidle, siis hääletan kõige pealt rahwaesitaja Kaarna ettepaneku, märkus 1 siit sellest seadusest wälja jätta. (Hääletatakse.) Selle ettepaneku poolt on 10, wastu 24 häält, sellega on see ettepanek tagasi lükatud. Palun neid, kes rhs. Martinson'i ettepaneku poolt on, et seda märkust 1 § 16 juure üle kanda, ja teda siis seal sisuliselt ära otsustada, — käed üles tõsta. (Hääletatakse.) Seega on otsustatud märkus 1 § 16 juure üle wiia ja teda seal lähemale otsustamisele wõtta. Siis on rhs. Martinson'i ettepanek, et märkus II täiendada selle kohaga, mis II lugemisel hariduskomisjoni ettepanekust wälja jäi, kas on niimoodi? (Wahelhüüe: Jah.) Rahwaesitaja Martinson'i parandus oleks järgmine: § 9 märkuse II lõppu juure lisada sõnad: „Kusjuures korterisaajal hindamisega mitterahulolemise puhul on õigus kas omawalitsuse asutusele wastawale wolikogule wõi nõukogule asja otsustada anda, wõi korterit, kütet ning walgustust mitte wastu wõtta.“ (Hääletatakse.) Mul näib, et enamasti wastu on. (Hüüe: Palume hääled ära lugeda!) (Hääletatakse.) See ettepanek on saanud poolt 21 häält, wastu 26, sellega

on see ettepanek tagasi lükatud. Siis ma panen rhs. Martinson'i wilmase paranduse hääletamisele, nimelt, et märkus III wälja jätta. (Hääletatakse.) Mul näib, et enamasti on wastu. Sellega on see parandus tagasi lükatud. Ma panen siis terwe selle paragrahwi hääletamisele, ilma märkus I-ta, mis § 16 juures eriti otsustamisele tuleb. (Hääletatakse.) Wastu ei olda. Sellega on § 9 wastu wõetud.

Aruandja J. Annusson (loeb): § 10. Awalikkude kesk- ning kutse- (eri) koolide õpetajate põhipalk ja elukalliduslisa on terwelt riigi kanda. Nende koolide juhatajate ja juhatajate abide põhipalgast ja elukalliduslisast on riigi kanda 80%, kuna nende koolide ülewalpidajad (majandusliste kulude kandjad) on kohustatud andma juhatajaile ning juhatajate abidele korteri ühes kütte ja walgustusega.

Märkus I. Kus ei ole wõimalik korterit anda wõi ei taheta pakutawat korterit wõtta, tasutakse koolijuhatajale ja tema abile faktilised korteri, kütte ning walgustuse kulud, kusjuures nende kulude kandja ei ole kohustatud enam, kui 3-toalise korteri eest tasu maksma, kuid mitte vähem, kui 20% põhipalgast ja elukalliduslisast.

Märkus II. Wastawail erijuhtumistel on makswad eelmise paragrahwi II—III märkus. Siin on trükitud IV, tuleb parandada III.

Rkl. J. Kana (töer.): Seda silmas pidades, et eelmised märkused muudetud on ja et redaktsiooniliselt sedasama, mis siin kahes märkuses ära öeldud, parem wõiks öelda, teeksin ettepaneku § 10-da märkust lugeda järgmiselt: „Kus ei ole wõimalik korterit anda, wõi ei taheta pakutawat korterit wõtta, tasutakse koolijuhatajale ja tema abile faktilised korteri, kütte ning walgustuse kulud, kusjuures nende kulude kandja ei ole kohustatud enam kui 3-toalise korteri eest tasu maksma, kuid mitte vähem, kui 20% põhipalgast ja elukalliduslisast“. Edasi tuleks lugeda „selle juures hindaks korteri, kütte ning walgustuse linnas — linnawalitsus, alewis — alewiwalitsus ja maakonnas — maakonnawalitsus. Lisa- ja asetäitendide eest maksetawat tasu ei wõeta korteri hindamise juures arwesse.“

Märkus II tuleks wälja jätta.

Juhataja K. Wirma: Ma ei saa seda täiendust mitte hääletamisele panna, sest et ta II lugemisel ette ei ole pandud.

Aruandja J. Annusson: Ma juhin austatud rahwasaadikute tähelpanu selle peale, et selle tagajärjel, et eelmine paragrahw oma redaktsioonis II lugemisel muudeti, on tekkinud niisugune asjaolu, mis wõib mõnesuguseid arusaamatusi sünnitada. § 10 teine märkus wõib arusaamatusi tekitada ja sellepärast peaks tema wälja jääma. See on minu isiklik arwamine, seda mina komisjoni nimel teha ei saa. Kui juhataja ei leia wõimalust olewat herra Kana ettepanekut hääletamisele panna, siis teen mina isiklikult ettepaneku, et II märkus paragrahw kümnendas wälja jääks.

Juhataja K. Wirma: Rhs. Annussoni poolt on ettepanek tehtud § 10 II märkus wälja jätta. Kes selle ettepaneku poolt on? Kes vastu? Wastu on üksikud. Sellega on otsustatud § 10-da teist märkust wälja jätta.

Ma panen nüüd § 10 ühes I märkusega hääletamisele. (Hääletatakse.) Sellega on paragrahw 10 vastu wõetud.

Aruandja J. Annusson (loeb): § 11. Tasu asetätetundide eest (§ 7) makstab asutus wõi isik, kelle kanda põhipalk. (Hääletamisel wõetakse § 11 vastu.)

Aruandja J. Annusson (loeb): § 12. Peale palga makstakse selle asutuse wõi isiku poolt, kelle kanda põhipalk, perekonna toetusraha riigiametnikkude kohta käiwate üleriikliste määruste ja normide järele kõigi awalikkude ja eraalgkoolide ja õiguste era-, kesk- ning kutsekoolide õpetajaile kui ka tunniandjaile, kui wiimaste nädalatundide arw koolides on vähemalt 50% normaalarwust.

Selle paragrahwi kohta wõin ma hariduskomisjoni nimel redaktsioonilised õiendused teha, nimelt selle § 4 reas sõna „awalikkude“ järele panna sõna „koolide“. Sellega tuleks lugeda 3 reast algades „üleriikliste määruste ja normide järele kõigi awalikkude koolide ja eraalgkoolide jne.“ Sõna „koolide“ puudumine pärast sõna „awalikkude“ wõib arusaamatust tekitada. Wiimases reas puuduwad rahaasjanduse komisjoni redaktsioonis sõnad pärast sõnade „nädalatundide arw koolides“ — „milles õpetajaile õigus perekonna toetusraha saada.“ Kui need sõnad „milles õpetajaile õigus perekonna toetusraha saada“ wälja jääksid, siis wõiks see jälle arusaamatusi tekitada. Sellepärast panen ma ette

§ 12 kuuendas reas pärast sõna „koolides“ juure lisada „milles õpetajaile õigus perekonna toetusraha saada“.

Rkl. E. Martinson (sd.): Minu ettepanek oleks niisamasugune olnud, nagu siin komisjoni aruandja ette tõi, aga mul on peale selle weel kolmas ettepanek, nimelt sellesama paragrahwi neljandas reas wõtta sõna „õiguste“ asemele sõna „õigustega“. See on lihtsalt trükiwiga, kuid eisulise tähtsusega, sest meie wõiksime sellest sõnast moodustada sõna „õigustega“ kui ka „õigusteta“. Kuna endises redaktsioonis oli „õigustega“ siis tuleks see wastu wõtta. Kui meie neljanda rea alguses jätame sõna „koolide“ wälja, siis jääksid keskkoolid siit seadusest hoopis wälja. See on redaktsiooniline trükiwiga, aga täiesti sisulise tähtsusega. Samuti on lugu ka teise trükiweaga.

Juhataja K. Wirma: Lugu on niisugune, et esimese paranduse sõna „koolide“ sissewõtmist wõib redaktsiooniliseks paranduseks tunnistada, sellepärast et ta arusaamatuse tõttu wälja jäänud on. Aga teist lisandust, mis siin tehtud, ei saaks ma mitte hääletamisele panna, sest mul ei ole näha, et II lugemisel niisugune parandus on tehtud.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja Chr. Kaarna: Mis puutub sõna „koolide“ juurelisamisesse, siis ei saa selle wastu midagi olla, sest igapähele on arusaadaw, et see sõna on eksikombel wälja jäänud. Siin on tegemist lihtsalt trükiweaga. Niisama on teine parandus, mis rhs. Martinson'i poolt on tehtud, puhtredaktsiooniline ja õige, selle wastu keegi waidlema ei hakka. Mis aga puutub hariduskomisjoni aruandja herra Annusson'i ettepanekusse, millega tahetakse selle paragrahwi lõppu weel midagi juure lisada, siis pean tähendama, et see on enam-wähem sisuline asi, mis II lugemisel mitte arutusel ei olnud, mispärast ma sellega ühineda ei saa.

Rkl. E. Martinson (sd.): Ma leian, et II lugemisel sellekohane ettepanek on olnud ja nimelt hariduskomisjoni redaktsioon, mis hääletamisel oli. Wastu wõeti küll rahaasjanduse komisjoni redaktsioon. Mul on praegu käes hariduskomisjoni redaktsioon, kus need sõnad sees on. § 12 käib selles redaktsioonis järgmiselt: „Peale palga makstakse õpetajaile riigiwalisuse poolt perekonna toetusraha riigiametnikkude kohta käiwate üleriikliste määruste ja normide järele kõigi awalik-

kude koolide, eraalgkoolide ja õigustega era-, kesk- ning kutsekoolide õpetajaile kui ka tunniandjaile, kui viimaste nädalatundide arw koolides, mille õpetajail õigus perekonna toetusraha saada, on vähemalt 50% normaal arwust“. See on täpipealne redaktsioon. Peale selle juhin tähelepanu veel selle peale, et nimetatud osa väljajätmine olulisi sekeldusi wõib tuua, sest mitte igas koolis antud tunde ei tule arwesse wõtta. See on tarwilik parandus ja et ettepanek hariduskomisjoni poolt tehtud oli, siis on ta ka wormilisest küljest wõimalik.

Rkl. J. Piiskar (is.): Selles paragrahwis on öeldud, et toetusraha makstakse selle asutuse wõi isiku poolt, kelle kanda põhipalk on. Kuid juba I lugemisel tähendati selle peale, et ei ole mitte päris soowitaw, kui perekonna-abiraha selle asutuse wõi isiku kanda on, kes otsekohe õpetajaid ametisse paneb. Tema on nimelt aineliselt huwitatud selles, missugust õpetajat ta walib. Kui tal, näituseks, wõimalus on kahe õpetaja wahel walida, kellest ühel on perekond, teisel mitte, siis kaldub tema kokkuhoidmise pärast selle poole, kellel perekonda ei ole. Selle läbi wõib wanem suurema perekonnaga õpetaja täbarasse seisukorda sattuda, sest tema ei saa wõistelda nooremaga, kelle palkamine odawam on. Sellepärast asuski hariduskomisjon seisukohale, et perekonna toetusraha peaks olema selle asutuse kanda, kes ei ole kuidagi huwitatud selles, kas see wõi teine õpetaja ühel wõi teisel kohal ametis on. Niisugune asutus wõib olla ainult riik. Toetan hariduskomisjoni esialgset ettepanekut selle paragrahwi alust wastu wõtta järgmiselt: „Peale palga makstakse riigi poolt perekonna toetusraha“...

Rahaasjanduse komisjoni aruandja Chr. Kaarna: Rhs. herra Piiskar'i ettepanekuga ei saa ma mitte ühineda. Kui järele waadata seda, mis soowitab hariduskomisjoni aruandja, siis selgub, et paranduse wastuwõtmine käesolewat paragrahwi selgemaks ei tee.

Aruandja J. Annusson: Rahaasjanduse komisjoni aruandja seletab nii, nagu ei ole ettepanekut ennem olnud. See oli aga hariduskomisjoni redaktsioon, nii et wormiliselt saaks seda igatahes tarwitada ja sellepärast toetan mina veel kord seda ettepanekut. Mis puutub aga rhs. Piiskari ettepanekusse, siis oli see küll hariduskomisjoni esialgne redaktsioon, mis aga II lugemisel wastu ei wõe-

tud. Hariduskomisjoni nimel ei saa ma praegu seisukohta wõtta ja seda küsimust uuesti läbi kaaluda, aga ma usun, et ta oma endist seisukohta muutnud ei ole.

Juhataja K. Wirma: Nii on siis kaks redaktsioonilist parandust tehtud, millega komisjoni aruandja on ühinenud. Esimene oleks nimelt peale sõna „awalikkude“ juure lisada „koolide“ ja siis veel sõna „õiguste“ asemele panna „õigustega“. Need parandused eraldi hääletamisele ei tule. Aga siis tuleksid hääletamisele hariduskomisjoni ja rhs. Martinsoni ettepanek viimases reas sõna järele: „koolides“ juure lisada sõnad: „mille õpetajail õigus perekonna toetusraha saada“. See tuleks eriti hääletamisele. Siis on rhs. Piiskari ettepanek: „Peale palga makstakse riigi poolt perekonna toetusraha“. Mida siis välja jätta? (J. Piiskar kohalt: Minu ettepanek on: välja jätta I reast sõnad: „selle asutuse wõi isiku poolt, kelle kanda põhipalk“ ja asemele panna „riigi poolt“.) Ma panen siis esimesena hääletamisele rhs. Martinsoni ja hariduskomisjoni ettepanekud paragrahwi lõppu juure lisada sõnad: „mille õpetajail õigus perekonna toetusraha saada“. (Hääletatakse.) Wastu on üksikud. Seega on see parandus wastu wõetud. Siis ma panen hääletamisele rkl. Piiskari paranduse. (Hääletatakse.) Minule näib, et enamuse wastu on. Sellega on see parandus tagasi lükatud. (Wahelhüüded: Palume hääled ära lugeda!) Ma palun ettepanekuid teha, et sellest aru saab. (Rkl. A. Marfeldt: Ma teen ettepaneku hääli ära lugeda.) Et hääli soowitakse ära lugeda, siis panen ma rhs. Piiskar'i ettepaneku uuesti hääletamisele. (Hääletatakse. Sekretäär loeb hääli.) See ettepanek on 18 häälega 25 wastu tagasi lükatud.

Ma panen nüüd selle paragrahwi redaktsiooni ühes hariduskomisjoni parandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) Seega on § 12 nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Annusson (loeb): § 13. Awalikkude koolide, eraalgkoolide ja õigustega era-, kesk- ning kutse- (eri-) koolide õpetajad ja tunniandjad, kui viimaste nädalatundide arw tähendatud koolides on vähemalt 50% normaal arwust, kui ka nende perekonnaliikmed saawad haiguse korral arstiabi ning rahalist toetust ja surma korral ajutist abiraha ühesugustel alustel riigiteenijatega — riigikoolides riigi poolt, awalikkudes ja õigustega

era-, kesk- ning kutse- (eri-) koolides ja eraalgkoolides nende koolide ülewalpidajate poolt, awalikkudes algkoolides linna, alewi wõi maakonna omawalitsuse poolt, kes nende koolide õpetajaile § 9 ettenähtud põhipalga maksab.

Kui komisjoni aruandja juhin tähelepanu selle peale, et alt lugedes 3-as reas on öeldud „eraalgkoolidest“ see on nimelt parandus, ja ta puudub rahaasjanduse komisjoni redaktsioonist, kus seisab ainult „algkoolides“, kuid hariduskomisjoni redaktsioon on paralleelne ja sõna „era“ selgitab seda paragrahwi. Teen ettepaneku seda parandust lugeda ja wastu wõtta.

Juhataja K. Wirma: Ettepanek on tehtud sellest paragrahwist 3-das reas alt poolt lugedes sõna: „algkoolides“ asemel lugeda „eraalgkoolides“. (Hääletatakse.) Sellega on see parandus wastu wõetud. Ma panen § 13 ühes parandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) Wastu ei olda. Sellega on paragrahw 13 wastu wõetud.

Aruandja J. Annusson (loeb): § 14. Eraalgkoolide ja õigustega era-, kesk- ning kutse- (eri-) koolide õpetajad saavad palga selles seaduses ettenähtud normide järele; selleks otstarbeks, kui ka § 13. ettenähtud arstiabi korraldamiseks ja §11. tähendatud asetäitendite eest tasumaksmiseks ja § 12. ettenähtud perekonna toetusraha maksmiseks saavad era-, kesk- ning kutse- (eri-) koolid, kui nad awalikkude koolide ülesandeid täidawad, haridusministeeriumi sellekohase otsuse põhjal toetusraha, eraalgkoolid aga, kui nad awalikkude koolide ülesandeid täidawad, wastawa kooliwalitsuse ettepanekul maakonna, linna wõi alewi omawalitsuselt.

(Sõnasooijaid ei ole. Hääletamisel wõetakse § 14 wastu.)

Aruandja J. Annusson (loeb): § 15. Palk maksetakse wälja kooli kantseleis hiljemalt iga kuu wiimaseks päewaks awalikkudes koolides — kohaliku kooliwalitsuse kaudu — eraalgkoolides ja õigustega era-, kesk- ning kutse- (eri-) koolides — nende ülewalpidaja poolt.

Märkus. Palgasaatmise kulusid ei arwata õpetaja palgast maha.

Siin teataksin komisjoni aruandjana selle kohta, et sõnad: „kooli kantseleis“, mis esimeses reas on, sisuliselt öieti Riigikogu otsuse põhjal teisel lugemisel wälja on

jäetud, sellepärast, et sellekohane oli rahaasjanduse komisjoni täiendaw ettepanek, kuid et see eksikombel puudub ettepanekute kokkuwõttes, siis tuleb seda siin wälja jätta.

Juhataja K. Wirma: Panen aruandja Annussoni paranduse hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see parandus wastu wõetud. Ma panen nüüd § 15 ühes parandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) Sellega on § 15 nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Annusson (loeb): § 16. Käesolew seadus hakkab maksma 1. jaanuarist 1921 a. kõigis tema osades seaduses ettenähtud kujul peale järgmiste erandite:

a) Eraalgkoolide ja õigustega era-, kesk- ning kutse- (eri-) koolide õpetajate kohta hakkawad seaduses ettenähtud normid maksma 1. augustist 1921 a. Tähendatud koolid, samuti ka õigusteta era-, kesk- ning kutse- (eri-) koolid, kui nad awalikkude koolide ülesannet täidawad, wõiwad aga nende normide järele palga ja perekonna toetusraha maksmiseks ja arstiabi korraldamiseks 1. jaanuarist 1921 a. kuni 1. augustini 1921 a. riigilt haridusministeeriumi ettepanekul toetust saada.

b) Palgaseaduse §§ 9 ja 10. ettenähtud wahekorras hakkawad riik ja omawalitsused palka maksma 1. augustist 1921 a. arwates. 1. jaanuarist 1921 a. kuni selle tähtajani maksawad riik ja omawalitsus igaüks selle osa palgast, mis nad olid kohustatud maksma Asutawa Kogu poolt 29. aug. 1919 a. wastuwoetud õpetajate palgamääruse põhjal ja omawalitsused peale selle nende poolt määratud palgalisad igas kuus vähemalt selles suuruses, nagu nad 1921 a. weebruarikuul makswad olid; puuduwa osa maksab riik.

d) 1. jaanuarist 1921 a. kuni 1. augustini 1921 a. wõetakse palgamaksmisel arwesse kõik üle § 5. ja selle märkustes ettenähtud nädalatundide normaalarwu antud lisatunnid, mille andmiseks 28. augusti 1919 a. õpetajate palgaseaduse § 10. ettenähtud korras luba on nõutatud.

Selle paragrahwi juure tuleks lisada märkus § 9. Kuid nagu nende kahe osa wõrdlemisest selgub, nimelt § 9 märkus I. ja punkt d., siis wõib siin wäga segane wahekorrd tekkida palgamaksmise asjus. Näituseks, 1. jaanuarist ja 1. augustist, siis

edasi, 1. augustist — 1. jaanuarini 1922. Igatahes need 2 punkti sarnases redaktsioonis segawad ühtteist ja üks neist tuleks tingimata wälja jätta.

Rkl. E. Martinson (sd.): Mina tegin ettepaneku § 9 märkus I siia üles wõtta selles mõttes, et wõimalik oleks otustada, kumba neist sisse wõtta, kas § 16 p. d. wõi § 9 märkus 1-mest, kuna nad ühte ja sedasama küsimust ühel ehk teisel teel lahendawad. Mõlemad nad siin aga olla ei wõi. Arwan, et sellest paragrahwist tuleks punkt b wälja jätta ja selle asemele wõtta § 9 ületoodud märkus, I märkuse wõib punkt a alla wõtta ja tema redaktsiooni natukene muuta järgmiselt: „kunni 1. jaanuarini 1922 a. kannab riik § 9 tähendatud põhipalkadest 50%“. Selle järele tuleks § 16 p. a ümber paigutada punkt b alla ja siis § 16 punkt b wälja jätta, kui paralleel ettepanek.

Rkl. J. Kana (töer.): Ma pean just wastupidise ettepanekuga esinema. § 16 tuleks nij sisse jätta, nagu ta siin redigeeriti, seda enam, et maakonnad saawad siis oma eelarweid kokku wõtta. Neil on siis wõimalik ühel ehk teisel teel summasid koguda ehk laenusid leida. Teen ettepaneku § 16 nimelt sel kujul jätta, nagu ta siin üles wõetud. Tema lahendab mitmed küsimused paremini ja wõtab wõimaluse ära igasugustel tagaaimaksmistel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja Chr. Kaarna: Mina ei saa sellega ühineda, et siia § 9 märkust juure lisada, sest paljud omawalitsuse asutused on teatawal määral palku kõrgendanud, ja kui see märkus siia jääb, siis peab riik osa palkasid tagasi maksma. Jääb aga see märkus wälja, mida mina rahaasjanduse komisjoni nimel soowitan, siis on omawalitsuse asutustega palju kergem kõiki neid palgaseadusesse puutuwait wahejuhtumisi lahendada. Märkuse sissewõtmine teeks asja ainult keerulisemaks, kasu ei oleks aga kellegil. Kui rahaminister walitsuse seisukohta kaitstes põhimõtteliselt tingimata tarwilikuks peab, et algkoolide ülewaldamine täielikult omawalitsuste kanda jääks, siis arwan ma, et sellele seisukohale ei peaks mitte wastu waidlema, seda enam, et õpetajaskonnale ja omawalitsusele kindlustus on antud, et esimesed oma palgad täies suuruses kätte wõiwad saada ja wiimased tarwilikul korral riigi laenu wõiwad tarwitada.

Aruandja J. Annusson: Hariduskomisjon, läbi kaaludes seisukohta, mis

on II lugemisel tehtud paranduste põhjal tekkinud, leidis wõimaliku olewat, ühineda selle ettepanekuga, mis herra Martinsoni poolt tehtud. See tähendab — et märkus I wõetakse wastu § 16 osaks. Juhin tähelepanu sellepeale, et märkus b § 16 on hariduskomisjoni esialgne redaktsioon, ja igatahes, kui märkus I § 9 peaks tagasi lükatama, siis leian ma, et oleks tingimata tarwilik hariduskomisjoni redaktsiooni nii, nagu ta II lugemisel wastu wõetud, wastu wõtta.

Juhataja K. Wirma: Selle paragrahwi kohta on ainult 1 parandus, rhs. Martinsoni poolt, et märkus, mis § 9 juures oli, wastawalt parandatud ja redigeeritud tuleks selle paragrahwi punkt b asemele. Kui see nüüd peaks tagasi lükatama, siis loomulikult jääb punkt b siia, sest ettepanekut pole tehtud seda hoopis wälja jätta. Kas oldakse sarnase hääletamisega nõus?

Ma panen rhs. Martinsoni ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Mulle näib, et enamuse wastu on. (Wahelhüüe pahe-malt poolt: Palun ära lugeda!) Et hääle äralugemist nõutakse, siis palun uuesti hääletada. (Hääletatakse.) (Sekretäär loeb hääli.) See ettepanek on saanud poolt 16 häält, wastu 26, sellega on ta tagasi lükatud. Ma panen nüüd § 16 sel kujul hääletamisele, nagu ta komisjoni aruandja poolt ette kantud. (Hääletatakse.) Sellega on § 16 nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Annusson (loeb): § 17. Selle seaduse jõusseastumisega kaotawad oma maksu 1. jaanuarist 1921 a. arwates: 1) Asutawa Kogu poolt 28. aug. 1919 a. wastu wõetud määrus õpetajate palga kohta (1919 a. „Riigi Teataja“ Nr. 60), 2) Asutawa Kogu poolt 19. dets. 1919 a. wastuwõetud määrus õpetajate palgalisa kohta (1919 a. „Riigi Teataja“ Nr. 110/111) 3) Wabariigi Walitsuse poolt 12. apr. 1920 a. wastuwõetud määrus õpetajate palgalisa kohta (1920 a. „Riigi Teataja“ Nr. 59/60), 4) seadusandliku delegatsiooni poolt 14. mail 1920 a. wastuwõetud lisa Asutawa Kogu poolt 28. aug. 1919 a. wastuwõetud määrus § 9 juure õpetajate palga kohta (1920 a. „Riigi Teataja“ Nr. 79/80), 5) Wabariigi Walitsuse poolt 1. juunil 1920 a. wastuwõetud täiendaw määrus õpetajate palgalisa kohta (1920 a. „Riigi Teataja“ Nr. 89/90), 6) ajutise walitsemise korra § 12-a põhjal Wabariigi Walitsuse poolt 10. augustil 1920 a.

wastuwõetud seaduse lisa Asutawa Kogu poolt 28. aug. 1919 a. wastuwõetud õpetajate palgamäärus § 9 juure. (1920 a. „Riigi Teataja“ Nr. 123/124), 7) Wabariigi Walitsuse poolt 10. aug. 1920 a. wastuwõetud määrus õpetajate palga elukalliduslisa kohta (1920 a. „Riigi Teataja“ Nr. 123/124), 8) ajutise walitsemise korra § 12-a põhjal Wabariigi Walitsuse poolt 1. septembril 1920 a. wastuwõetud seaduslisa Asutawa Kogu poolt 28. aug. 1919 a. wastuwõetud õpetajate palgamääruse § 3 juure (1920 a. „Riigi Teataja“ Nr. 139/140), 9) Wabariigi Walitsuse poolt 1. septembril 1920 a. wastuwõetud täiendaw määrus Wabariigi Walitsuse poolt 10. aug. 1920 a. wastuwõetud õpetajate palgalisa kohta (1920 a. „Riigi Teataja“ Nr. 139/140, 10) Wabariigi Walitsuse poolt 8. detsembril 1920 a. wastuwõetud määrus Wabariigi Walitsuse 6. weebr. 1920 a. ajutise kodukorra määruste laiendamise kohta õpetajate peale (1920 a. „Riigi Teataja“ Nr. 221/222) ja 11) Riigikogu poolt 11. märtsil 1921 a. wastuwõetud seadus riigikoolide õpetajate palga ajutise elukalliduslisa kohta („Riigi Teataja“ Nr. 20/1921 a.)

Juhataja K. Wirma: Panen paragrahwi hääletamisele. (Hääletatakse.) Sellega on § 17 nähtawa enamusega wastu wõetud. Panen nüüd terve seaduseelnõu peale kolmandat lugemist wastuwõetult hääletamisele. (Hääletatakse.) Sellega on see seadus kolmandal lugemisel nähtawa enamusega wastu wõetud.

8. Täiendaw seadus ilma loata wiinapõletamise ja wiina ning piiritismüügi kohta.

Aruandja A. Anderkopp (loeb): Seaduse pealkiri on: Täiendaw seadus ilma loata wiinapõletamise ja wiina ning piiritismüügi kohta.

(Hääletamisel wõetakse pealkiri wastu.)

Aruandja A. Anderkopp: (loeb): § 1. Riigikogu poolt 26. IV. 1921 a. wastuwõetud seaduse ilma loata wiinapõletamise ja wiina ning piiritismüügi kohta § 2-s nimetatud rahatrahwidest läheb $\frac{1}{2}$ karskustöö edendamiseks Eesti karskusseltside keskoimkonna kaudu, $\frac{1}{2}$ spordi toetamiseks spordi keskliidu kaudu ja $\frac{1}{2}$ jagatakse pooleks kuriteoülesandja ja ülesleidja wahel.

(Hääletamisel wõetakse § 1 wastu.)

Aruandja A. Anderkopp (loeb): § 2. § 1-ses nimetatud summad maksetakse wälja riigirentei kaudu.

Juhataja K. Wirma: Panen paragrahwi hääletamisele. (Hääletatakse.) Sellega on § 2 nähtawa enamusega wastu wõetud. Panen käesolewa seaduseelnõu terwena III lugemisel wastuwõtmiseks hääletamisele. (Hääletatakse.) Sellega on see seadus III lugemisel nähtawa enamusega wastu wõetud.

9. Wabariigi Walitsuse poolt ajutise walitsemise korra § 12-a põhjal 30. XII. 1920 a. wastuwõetud seadus adwokaatidelt asjaajamise õiguse eest wõetawa maksu kohta.

Üleüldise komisjoni aruandja J. Parik: Nimetatud maks maksti kroonu riigikassa arwetusse. Selle maksu wõtmise motiiviks oli see asjaolu, et eraadwokaatidel puudus kollegia nõukogu, kes nende tegewuse üle distsiplinaar korras oleks walwanud. — Sellesama maksu alla arwati ka wannutatud adwokaatide abid sarnasel korral, kui nad kohtu ees iseseiswalt üles astusid, sest siis loeti nende asjaajamist ühesugusele alale eraadwokaatide asjaajamisega.

Selle maksu iseloom oli, nagu ma juba tähendasin, rohkem kulude katmise laadi, kui fiskaalne. Seda maksu wõeti eraadwokaatide käest endises suuruses, see tähendab 40 ja 75 margast alates ka Eesti kohtutes edasi, kusjuures üksikud kohtud selle ümber arwasid ja ühe rubla asemel $1\frac{1}{2}$ Eesti marka arwasid. Nii kestis see asi kunni 30. dets. 1920 a. ja siis otsustati § 12-a põhjal nimetatud paragrahw muuta ja loodi selle asemele lühikene seadus, see on kohtuasutuse seadus, milles on ette nähtud, et maks arwatakse Eesti markadesse, kõrgendakse 150 korda ja loetakse riigi sissetulekuks, nii et ta mitte kogukonna sissetulek ei olnud, waid otse riigikassasse läks, mis otstarbeks, seda ei olnud teada. Nüüd kui arwati, et tuleb maksu suuruse järele arwata, siis igatahes ei täida enam neid ülesandeid, mis tal weneajal täita oli, — kinni katta kantselei kulusid, waid ta omandas juba fiskaalse iseloomu, seda enam weel, et küll õeldud on, et seda maksu tõstetakse 150 kordseks, tõsioludes ta aga hoopis suurem on, sellepärast, et meie kohturaioonid on palju wäiksemad, kui Wene omad. Weneajal wõttis wannutatud

adwokaadi abi, ehk eraadwokaat omale asjaajamise luba, kusjuures kohturaioon sedawõrd suur oli, et tal rohkem lubasid waja ei olnud, kui rahukohtu jaoks üks ja kui juba, siis wõeti teine luba ringkonna-kohtu jaoks, lubawõtjal tuli siis aastast maksta maksimum 40 rubla pluss 75 rubla = 115 rubla. Praegusel korral on aga lugu teistsugune, tihtipeale tuleb adwokaadil, kes Tallinnas elab, asju ajada teistes linnades, sest, ehk küll nõudja Tallinnas elab, ei ole kostja igakord mitte siin, ta elab kas Rakweres ehk Wiljandis, kus aga jällegi omad raioonid on; nii et kui wannutatud adwokaadi abi tahab üles astuda Wiljandi rahukogus ehk Rakwere rahukogus, siis peab tema wastawalt selle 150 kordseks tõstetud maksu ka seal maksuma. Nõnda, et kui wannutatud adwokaadi abi ehk eraadwokaat asju tahab ajada samas raioonis, kus ta Wene walitsuse ajal ajas, siis tuleb temal Eesti wabariigis vähemalt 3-s kohtu raioonis asjaajamise luba wõtta ja 3 kordselt maks maksta, nii et temal 150 marga asemel 3 kord 150 s. o. 450 marka maksta tuleb. (Pahemalt poolt: Kui palju see summa wälja teeb?) See teeb wälja üle 50.000 marga aastas.

Üleüldine komisjon kaalus seda asja läbi ja jõudis järgmisele otsusele järgmistel motiividel:

Wenemaal oli sellel maksul teataw kindel iseloom, ta ei olnud mitte fiskaalne maks, Eestis aga on ta omale fiskaalse iseloomu saanud. Teiseks, on see fiskaalne maks ülekohtune; oleks aru saadaw, kui ta oleks professionaalne, et ta kõigile peale pandud oleks, kuna seda maksawad nüüd aga need, kellel vähem sissetulekut, see on wannutatud adwokaatide abid ja eraadwokaadid, pealegi on Eesti wabariigis kõigi kodanikkude peal juba teataw maks, — tulumaks, nii, et selle seaduse maksmajätmisel tuleks eraadwokaadil ja wannutatud adwokaadi abil maksta kahekordne maks, mis mitte õige pole.

Kui nüüd wõtta seda seadust, mis juba üle 4 kuu on maksnud, siis näeme, et ta mitte neid tagajärgi pole saawutanud, mis loodeti. Nimelt oli selle seaduse maksmapanemiseks, nagu ma kuulsin, järgmine motiiv, — taheti sundida selle läbi wannutatud adwokaatide abisid astuma kohtuteenistusse. Eesmärki pole kätte saadud, küll on aga see seadus ühe pahe sünnitanud, nimelt on siiamaaale ainult 2 wannutatud adwokaadi abi oma maksu ära maksnud. teised on ta aga maksmata jätnud, on kaud-

seid teid leidnud, kuidas asju ajada, ilma et seda maksu maksta tuleks. Seaduses on teatud auk sisse jäetud, nimelt wõib iga isik uniwersaal wolikirja põhjal tsiwiil asju ajada, ilma et ta ise adwokaadi seisusest oleks. Selle uniwersaal wolikirja põhjal wõib ju igauks asju ajada 3 kohtu raioonis, nii et need, kellele loodeti selle maksuseadusega raha saada, uniwersaal wolikirja põhjal asju ajawad ja maksu ei maksa. Üleüldse katsutakse sellest seadusest igati wiisi kõrwale hiilida ja wannutatud adwokaatide abid on selle läbi pressitud nurga adwokaatide seisukohale, mis aga mitte soowitaw nähtus ei ole. Neid motiive silmas pidades teeb üleüldine komisjon järgmise ettepaneku: Riigikogu, ära kuulates üleüldise komisjoni otsust 21. weebr. 1921 a. ajutise walitsemise korra § 12-a põhjal Wabariigi Walitsuse poolt 30. detsembril 1920 a. wastuwõetud seaduse adwokaatidelt asjaajamise õiguse eest wõetawa maksu kohta, otsustas:

Ajutise walitsemise korra § 12-a põhjal Wabariigi Walitsuse poolt 30. detsembril 1920 a. wastuwõetud seadust adwokaatidelt asjaajamise õiguse eest wõetawa maksu kohta („Riigi Teataja“ Nr... 1921 a.) kinnitamata jätta. (Pahemalt poolt: Mis number „Riigi Teataja“?) Noh, siis kõlaks ettepanek nõnda: Ajutise walitsemise korra § 12-a põhjal Wabariigi Walitsuse poolt 30. detsembril 1920 a. wastuwõetud seadust adwokaatidelt asjaajamise õiguse eest wõetawa maksu kohta kinnitamata jätta.

Juhataja K. Wirma: Panen üleüldise komisjoni ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Wastu on 2 häält. Sellega on see ettepanek wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juure. Sõna on . . . (Wahelhüüded: Lõpetada!) Ettepanek on tehtud koosolekut lõpetada, kas tehtakse weel ettepanekuid.

Rkl. M. Bleiman (is.): Leian ettepaneku koosolekut lõpetada imeliku olewat. Igakord kui tuleb põllutööliste pägaolude korraldamisseadus arutusele, tükitab parempoolsetele uni peale. See küsimus peaks üksi mitte põllutöölisi, waid ka põllupidajaid huwitama. Teen ettepaneku koosolekut jätkata.

Juhataja K. Wirma: Ettepanek on tehtud koosolekut jätkata. Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.)

Ettepanek on vastu võetud — koosolek jätkub.

10. Seadus põllutöölise töötaja ja palgatingimiste kohta 1921/1922 põllutööaasta peale. Töökaitsese komisjoni aruandja A. Schulbach (loeb): Seaduse pealkiri: Seadus põllutöölise töötaja ja palgatingimiste kohta 1921/1922 põllutööaasta peale.

(Hääletamisel võetakse pealkiri vastu.)

Aruandja A. Schulbach (loeb). § 1. Põllutööliseks loetakse nende määruste järele kõik palgalised, kes põllumajapidamises — põllutöös, karjakasvatamises, majatalitamis, aiatöös, kui ka põllutöö kõrvalharudes — töötavad, välja arvatud põllumajapidamiste juhatajad suurmajapidamistes.

(Hääletamisel võetakse § 1. vastu.)

Aruandja A. Schulbach (loeb): § 2. Põllupidajate ja tööliste vahel peab kirjalik leping 2 eksemplaaris tehtud olema, millest üks tööandja, teine tööliste kätte jääb. Töölisele peab välja antama palgaraamat, kuhu üles märgitakse üle ehk alla normi tehtud tööd ja väljamaksetud palg summad natuuras ehk rahas.

Märkus: Palgaraamatu kawa kinnitatakse töö- ja hoolekandeministeeriumi poolt.

Rkl. P. Keerdo (is.): Eelnõu § 2 räägitakse, et on tarvis kirjalik leping teha põllutöölise ja tööandjate vahel. Kuid sellest on vähe; kui meie silmas peame, et töö- ja hoolekandeminister Einbund ei ole midagi teinud tööliste organiseerimistöö kergendamiseks, küll aga on siseminister Einbund lõhkunud igapidi tööliste organisatsioon ja sulgunud nende ajakirjanduse. Praegu ei ole töölistel ajakirjandust, mille tõttu võib jääda väga küsitavaks, kas see seadus üldse põllutöölisele teatawaks saab. Sellepärast tuleks anda põllutöölisele peale töölepingu ja palgaraamatu ka üks eksemplar sellest seadusest, nii et see neile teataw oleks. Kui mingisugust seadust välja antakse, siis wist ikka selleks, et seda seadust ka peetakse. Kui aga seadus eneses sisaldab niisuguseid punkte, mida täita wõimatu, siis on see täieline absurd. Seda on põllutöölise töötaja ja palgalaude korraldamise seaduses „alla“ ja „üle“ normi tehtud tööde märkimise nõue, sest on wõimatu alla- ja ülenormi tööd ära tähenda,

kui seadus ise ei ütle, missugune see norm peab olema. Kui meie selle sisse wõtame, tekitab see ülearuseid konflikte tööliste ja tööandjate wahel, kuna mingit asutust ei ole, kes seda küsimust rahulolewalt wõiks lahendada. Sellepärast teen ettepaneku nimetatud paragrahwi teist lauset redigeerida järgmiselt: „Töölisele peab välja antama üks eksemplar sellest seadusest ja palgaraamat, kuhu üles märgitakse kõik tehtud tööpäewad, ületunnitööd ja natuuras kui ka rahas saadud palk.“

2) Sellele paragrahwile tuleks lisada juure järgmine märkus: „Kirjalikud lepingud ja palgaraamatud on sunduslikud, nende mittetarwitamise korral on wastutaw tööandja.“

Rkl. A. Kerem (rhw.): Mina panen ette peale sõnade . . . „wahel peab“ asendada sõnad „põllutöölise nõudmisel.“ Ettepanekut põhjendan mina sellega, et põllutöölised on harjunud suusõnalisil lepinguid tegema. Kirjaliku lepingu tegemist ei peaks mitte üldiselt sunduslikuks tehtama. Kui meie selle punkti seadusse üles wõtame, siis loome meelega seaduse vastu eksimisi, ilma et meie selle juures head põllutöölisele teeksime. Sellepärast teen mina ettepaneku juure lisada I reas peale sõnade „wahel peab“ — „põllutöölise nõudmisel“.

Aruandja A. Schulbach: Rkl. Keerdo poolt on parandus sisse antud nõnda, et igale töölisle tuleks üks eksemplar sellest seadusest anda. Mina arwan, et sellel ei ole mingisugust otstarbet, sellepärast, et see seadus saab „Riigi Teatajas“ ära trükitud ja sellega kõigile isegi kättesaadaw on. Pealegi näeb selle paragrahwi juures olew märkus ära, et palgaraamatu kawa kinnitatakse töö-hoolekandeministeeriumi poolt ja ministeerium wõib ju tähtsamad määrused palgaraamatus lasta ära trükkida. Ühtlasi ei saa mina ka rhs. Kerem'i ettepanekuga ühineda lepingutegemise asjus. Komisjoni arwamise järele on soovitatav, et igal juhtumisel kirjalik leping tehtakse, mis ära hoiab sekeldusi ja hõõrumisi tööandja ja tööliste wahel. Ma ei saa nende parandustega mitte ühineda.

Juhataja K. Wirma: Hääletamisele tulewad parandused selles järjekorras, nagu nad sisse antud. Kõige pealt on rhs. Keerdo 1 parandus. Kas nõutakse selle ettekandmist? (Ei ole tarwis!) Panen selle paranduse hääletamisele. (Hääletatakse.) Suur enamus on vastu. Rhs. Keerdo parandus on tagasi

lükatud. Edasi panen hääletamisele rhs. Keerdo teise paranduse selle kohta, et kirjalikud lepingud ja palgaraamatud on sundslikud ja nende mitte-tarwitamise korral on wastutaw tööandja. (Hääletatakse.) Suur enamus on vastu. Mõlemad rhs. Keerdo parandused on sellega tagasi lükatud. Panen hääletamisele rhs. Kerem'i paranduse. (Hääletatakse.) Mulle näib, et enamus on vastu. (Kas soovitakse hääletelugemist? (Jah!) Palun uuesti hääletada. (Hääletatakse.) Teatan, et rhs. Kerem'i ettepanek on 19 hääle vastu 23 häälega tagasi lükatud. Hääletamisele tuleb § 2 komisjoni redaktsioonis. (Hääletatakse.) Üksikud on vastu. Paragrahw 2 on sellega vastu võetud.

Rkl. P. Keerdo (is.): Selles seaduses ei ole öeldud, millal põllutööaasta algab ja millal ta lõpeb. Juba käesolewal aastal on nähtusi ilmsiks tulnud, et põllutöölistel tuleb kolida just 1. mail. Teen sellepärast ettepaneku, et põllutööaasta loetakse jüripäewast jüripäewani.

Aruandja A. Schulbach: Asutawa Kogu seadusandliku delegatsiooni poolt 1919 a. vastu võetud seadus põllutöölise tööaja ja palgaolude kohta maksab veel praegu. Selles seaduses on öeldud, et põllutööaasta kestab jüripäewast jüripäewani. Arwan, et seda määrust ei maksaks praeguses seaduses kordama hakata. Kui Riigikogu leiab, et see siiski tarvilik on, siis võib ta seda teha.

Juhataja K. Wirma: Ma panen rhs. Keerdo ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Enamus on vastu. (Hüüded: Palume lugeda!). Palutakse lugeda. (Hääletatakse uuesti.) Teatan, et see ettepanek on 29 häälega 11 hääle wastuseisemiselt tagasi lükatud.

Aruandja A. Schulbach (loeb): § 3. Põllutöölise tööajaks wõi töötundideks öö-päewa kohta loetakse aeg, mille jooksul tööline on kohustatud tööandja põllul ehk tema majapidamises töötama.

Tööpäew algab tööandja poolt majapidamise juures määratud kogumise kohas ja kestab töö juures kunni töötundide lõpuni.

Juhataja K. Wirma: Panen selle paragrahwi hääletamisele. (Hääletatakse.) Ühe hääle wastuseisemiselt on paragrahw 3 vastu võetud.

Aruandja A. Schulbach (loeb): § 4. Põllutöölise normaal tööpäewa pikkus

on jaanuaris ja detsembris 6 tundi, webruaris, märtsis ja nowembris 7 tundi, oktoobris — 9 tundi, aprillis — 10 tundi, mais, juunis, juulis, augustis ja septembris — 11 tundi.

Rkl. P. Keerdo (is.): Selles paragrahwis on kaugemale mindud, kui seda isegi põllumehed oleksid oodanud. Nii pikka tööaega ei ole palju isegi neis minewaaastastes määrustes, mis tööandjatega kokkuleppel tehtud. Kuna see seadus lubab hädakorral ületunnitööd piiramata määral, siis võib tegelikult tööaeg kas wõi 24 tundi kesta. Panen sellepärast ette § 4 järgmiselt redigeerida: „Põllutöölise normaal tööaasta ei tohi olla üle 2.250 töötundi, normaal tööpäew mitte üle 8 tunni“.

Rkl. J. Saul (põl.-k.): Komisjon on välja töötanud päewatundide arwu, mis välja teeb 9 tundi iga päewa kohta ehk summas 2520 töötundi aastas. Praegune tundide jaotamine teeb väga palju sekeldusi töölise ja tööandja wahel lõpuarwe tegemise juures. On üks päew vihmane, siis teeb ta vähem tööd, kuid teine kord, kui ta kauem töös on, siis nõuab ta kohe ületunnitasu. Kui meie aasta tundide arwu kokku wõtame, siis ei jõua tööline kunagi sel teel oma töötundisid ära teha. Siin tuleb paragrahw, mis ütleb, et puudujäänud töötundide eest tuleb maha arwata tema naturaalsaadustest, mis ta saab, ja see tooks väga suurt sekeldust. Tuleks kartuli, liha ja leiwa wäärtus kokku arwata ja siis maha wõtta, ja see oleks igatahes raske. (Rkl. J. Piiskar kohalt: Küll Teie seda teate, millal maha on tarwis arwata, aga kui juure on waja panna, kas siis seda ka nii hästi teate?) Juurepanemine on kerge, sest kui tööline teeb 2.520 tundi aastas tööd ja kui ta teeb veel ületunnitööd, siis ei ole mitte enam mahawõtmisega tegu, waid iga ületunnitöö eest saab teatawa tasu. Igatahes aga tuleks siia kahekordne raamatupidamine, iga päew peaks kokku wõtma, et ületunnitöö eest saab nii palju ja puudujäänud tundide eest saab nii palju maha wõetud. Et niisugune kahekordne raamatupidamine meie põllumajapidamises aga raskuseks oleks, sellepärast panen ma ette, et töötundide arw aastas 2.520 oleks meesterahwastel ja naisterahwastel 1.000 töötundi. Mis üle selle, see on ületunnitöö. (Wahelhüüded pahemalt poolt: Aga kuidas suilistele palka maksta?) Suilisele tuleb, kui tal kuu palk on, 2.520 tunnist ühe kuu tundide arw wõtta ja selle järele tuleb päewapalk. (Wahelhüüde: Tehke wastaw täiendus oma pa-

randusele juure. Kõneleja asub kõnetoolis seistes täienduse kirjutamisele. Rkl. M. Bleiman kohalt: Palun sõna. Wahelhüüe paremalt poolt: Tulge maha, sots tahab ka kõnelema minna. Kõneleja annab paranduse juhatajale ja lahkub kõnetoolilt.)

Rkl. M. Bleiman (is.): Meil on tööstuses üldse 8-tunniline tööpäew maksew. Praegu tahetakse seda määrust põllutöölise kohta ära muuta. Minu eelkõneleja tegi niisuguse ettepaneku, et aasta töötundide arwuks wõta 2.520 ja kui seda tööpäewade peale ära jagada, siis tuleb — ma küll ei katsunud järele, kas ta õieti jagas, aga nähtawasti ta ikka nii palju rehken-dada oskab, ma ütlen — siis tuleb 9 tundi päewa peale. Ettepaneku tegija ei toonud aga selle tööpäewa pikenduse õigustamiseks mingisuguseid motiive ette. Ei ole kuidagi ära näidatud, et põllutöö niisugust erandit nõuab, ja ei ole ka ära näidatud, mispärast põllutöös peab 9-tunniline tööpäew olema. Põllutöölistel on teatawal wiisil weel halwemad töötingimised, kui wabrikutöölisel, sest põllutöö on inimesele, nagu teie ise seda räägite ja nagu ka seda põllutöölised tõendawad, palju raskem, kui wabrikutöö. Wabrikus töötatakse rohkem masinatega, kuna põllutöös siinamaale weel nii kaugele pole jõutud, waid suurem osa tööd tuleb käsitsi teha ja sealjuures koguni niisugused tööd, mis tõepoolest masinatööd oleks. Selle suure jõukulutuse tõttu, mis põllutöö tööliselt nõuab, ja kui seda weel arwesse wõtta, mis siin terwishoidlisest küljest on räägitud, ei saa põllumeeste rühma esitaja ettepanekut põllutöölise tööpäewa pikkust 9 tunni peale määrata — kuidagi tõsiselt wõtta. Ma loen seda töölisteklassi narmise ettepanekuks ja arwan, kui see saab maksuma pandud, siis on loodud olukord, mille peale töölisteklass reageerimata ei jäta. Teiseks on väga huwitaw arwamine arwepidamise kohta eelkõneleja poolt, et olla suur raskus, kui töötunnid ja ületöötunnid peaks üles kirjutama, ning puudujäänud töötunnid maha arwama. See on väga imelik, kuidas see korruga nii suuri raskusi peaks tegema, kõneleja ise näitas ju, et ta kirjutada oskab, siis ei olegi see nii raske, ja meie põllupidajad on wististe küll nii kaugele arenenud, et nad oma wäikese majapidamise tillukesi arweid pidada woiwad, sest kuidas nad muidu oma sissetulekuid warjata oskawad, et sissetulekumaksust wabaks saada, kui neil mingisugust arwepidamist ei oleks. Ei nad siis seda nii osawasti teha oskaks, nagu seda praegu

teowad. Kui nüüd seisukord niisugune on, siis peaksid nad ka nii kaugele arenenud olema, asja teiselt poolt wõttes, nimelt, et kui tööliste palgast teataw osa maha on waja arwata ehk juure panna, siis nemad ka sellega walmis peaksid saama. Kui meie nüüd 8-tunnilise tööpäewa juure läheme ja kui meie teame, et meie põllumehed praegusel momendil parema meelega neid Kukk'e allkirjaga markisid sukasaärde peidawad, kui et neid põllukultuuri tõstmiseks ära tarwitawad. Kui suwisel ajal 8-tunnilise tööpäewaga walmis ei saa, on töölisteklass sellele wastu tulnud ja meil ei ole teateid, et põllutöölised kunagi oleks hädatööde korral ületundide tegemisest ära öelnud. Kuid tööpäew ei tohi mitte pikemaks weni-tatud saada niisugusel kujul, nagu siin on ette pandud. On tööandjal töölist pikemalt tarwis, siis tuleb see lihtsalt ületunnitöö arwesse, see tähendab, jällegi peab arweid pidama. Kokku wõttes pean ma tähendama, et kui siin tõepoolest Riigikogu enamuse poolt maksuma pannakse 9-tunniline tööpäew, siis on niisugune auk sellel seadusel sees, mille täistoppimisele töölisel peawad asuma.

Rkl. J. Saul (põl.-k.): Herra Bleiman rääkis siin, mispärast on põllutöölise töö-aeg 9-tunniline, kuna teistel töölistel ta 8-tunniline on. Teie kuulsite siin eelarwe arutamisel, et meie kulud on liiga suured, ja meie ei saa neid kusagilt katta, kui ainult töö läbi. Teie olite pahempoolsete esitaja, kui sellega rahul ei oldud, et kulud liiga suured on. Meil ei ole mitte käsitöö-põllutöölisi, waid tehakse hobustega ja ka masinatega. Kui tööline aga hobusega tööd teeb, siis ei tee ta seda mitte ühtelugu, waid tal on aega puhata. (Pahemalt poolt: See on tarkus. Naer.) Teine asi on, et mida lühemad tööpäewa teie nõuate, seda paremat töötegemist tuleb nõuda. Praegused töölisel aga ei ole harjunud tööd tegema, sest sõjaaeg on neid ära wõõrutanud. (Segased wahelhüüded pahemalt poolt.) Siis teie leib läheb weel kallimaks. Mina olen selle poolt, et 9-tunniline tööpäew peaks jääma, nagu komisjoni poolt ette pandud.

Aruandja A. Schulbach: Riigikogu liige herra Bleiman tähendas, et praegustes oludes nähtawasti 8-tunnilise tööpäewaga suwel maal läbi ei saa ja sellepärast wististe maatöölised mitte selle wastu ei ole, kui nad natuke ületunde teowad. Tema mõttekaaslane herra Keerdo tegi ettepaneku, et põllutöölise normaal-tööaastas olgu 2.250 töötundi, normaal tööpäew aga

peab kestma 8 tundi. Minu arwates wõiks ületunnitööks lugeda ainult ettenägemata tööd, mis erakorralistel juhtumistel teha tulewad, ja ma arwan, et herra Bleiman'i seletused küllalt autoriteetlikud on, et tema oma parteiseltsilise, herra Keerdo ettepaneku wõimatust selgitada. Rhs. Saul paneb ette normaal töötundide arwuks aastas 2.520 lugeda, kuna töölise naine weel peale selle 1.000 töötundi peab tegema. Kui see naine iseseisew tööline on, wastab tema töötundide arw mehe töötundide arwule, neid 1.000 töötundi, mida isand Saul soowitab, peaks tegema nähtawasti naine, kes ise tööline ei olegi, lisaks mehe töötundidele. Mehe töötundide arw oleks siis $2.520 + 1.000 = 3.520$. Sellega tuleks naisel 1.000 tundi mehe tööle peale kauba teha.

Juhataja K. Wirma: Sõna on faktiliseks märkuseks rhs. Bleiman'il.

Rkl. M. Bleiman (is.): Ma tahtsin tähendada, et herra Schulbach minu sõna ületunnitööst mitte õieti ei seletanud.

Juhataja K. Wirma: Ma asun hääletamisele. Esimesena tuleb hääletamisele rhs. Keerdo parandus. (Hääletatakse.) Suure enamusega on see parandus tagasi lükatud. Teisena tuleks hääletamisele rhs. Saul'i parandus: määrukses töökoja kohta § 4 juure lisada: „Aasta põllutöölise normaal töötundide arw aastas — 2.520 töötundi ja selle naisel 1.000 töötundi, üle selle tehtud tunnid on ületunnitöö. Kuutöölisel normaal kuu töötundi arw.“ (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek tagasi lükatud. Nüüd tuleks siis hääletamisele § 4 komisjoni redaktsioonis. (Hääletatakse.) Wastu on igatahes vähemus ja sellega on § 4 wastuwõetud komisjoni redaktsioonis.

Aruandja A. Schulbach (loeb): § 5. Tööpäewa algus ja lõpp ning puhkeajad tööpäewa kestusel määratakse kindlaks tööandja ja töölise omawahelisel kokkuleppel. Niisugune kokkulepe peab sündima § 4 tähendatud töötundide piirides.

Rkl. P. Keerdo (is.): Kui seadus lubab ületunnitööd, siis wõib tööpäew isegi 24 tunni pikkuseks kujuneda. Et siin sellele kuidagi piiri panna, teen ettepaneku selle paragrahwi lõppu wõtta järgmised sõnad: „kusjuures eelmise päewa töölopu ja järgmise päewa tööalguse wahe peab olema vähemalt 10 tundi.“

Aruandja A. Schulbach: Eelmises paragrahwis on ära määratud normaal tööpäewa pikkus iga kuu kohta. § 5-das öeldakse, et tööandja ja tööline lepiwad omawahel kokku tööpäewa alguse ja lõpu üle § 4-das äratähendatud piirides. Täheandab, tööandja ei wõi üle nende piiride minna, ja sellepärast leidis komisjon ülearuse olewat eelmise tööpäewa lõppu ja järgmise päewa tööalgust kindlaks määrata. Sest arwati, et wõib niisuguseid juhtumisi olla, kus tööandja ja tööline omawahel kokku lepiwad, et warem tööle hakata ja päewal rohkem puhata. Ettetoodud põhjustel ei wõi ma komisjoni nimel selle parandusega ühineda.

Juhataja K. Wirma: Sisse on tulnud ainult üks parandus rhs. Keerdo poolt. Panen selle paranduse hääletamisele. (Hääletatakse.) Mulle näib, et enamus on selle wastu. Sellega on see parandus tagasi lükatud. Panen nüüd selle paragrahwi hääletamisele komisjoni redaktsioonis. (Hääletatakse.) Wastu on mõned üksikud. Seega on paragrahw 5 wastuwõetud. Korra kohta on sõna rhs. Seljamaa'l.

11. Koosoleku lõpetamine ja järgmise koosoleku aja määramine. Rkl. J. Seljamaa (töer.): Teen ettepaneku koosolekut lõpetada. (Rkl. J. Piiskar kohalt: Kas „Waba Maa“ siis ka ütleb, et saboteeritakse?)

Juhataja K. Wirma: Kas soowitakse sõna selle ettepaneku kohta? Ei soowita. Rhs. Seljamaa ja Piiskar, ma palun rahu! Ma panen siis selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Wähemus on wastu. Seega on otsustatud tänast koosolekut lõpetada. Kas tehakse ettepanekuid järgmise koosoleku kohta? (Hüüded: Homme kell 5. Neljapäewal kell 10.) On tehtud 2 ettepanekut: 1. on, pidada koosolekut homme kell 5; teine — neljapäewal kell 10 hommikul. Muid ettepanekuid ei tehta.

Rkl. J. Piiskar (is.): Siin on püütud wälja paista lasta, nagu takistaks pahempoolsed rutuliste seaduseelnõude wastuwõtmist. Täna aga wõiks weel hulk aega edasi töötada, nüüd aga tahetakse koosolekut lõpetada, ja siis tullakse ja räägitakse jälle, et waadake, seal on need, kes tööd ei taha teha jne. Isegi herra Seljamaa häälekandja leiab, et see seaduseelnõu kiire on. Teen

ettepaneku homme kell 5 koosolek määrata ja tänane päewakord wõtta.

Rkl. J. Seljamaa (töer.): Teen ettepaneku järgmise koosoleku kokkukutsu- mist jätta juhatusse hooleks. Mis minu hää- lekandjasse puutub, siis pean ma kahjuks tunnistama, et mul mingisugust häälekand- jat ei ole ja et meie sellepärast herra Piis- kar'iga ühes seisukorras oleme.

Juhataja K. Wirma: On tehtud 3 ettepanekut. Rhs. Johanson, palun rahu! Esimene ettepanek on — pidada koosolekut homme kell 5 tänase päewakorraga, teine on — pidada neljapäewal. Ettepanek — neljapäewal koosolekut pidada — wõetakse tagasi. Siis on järele jäänud 2 ettepanekut. (Rkl. A. Palwadre kohalt: Teen ettepaneku järgmist koosolekut pidada neljapäewa hommikul kell 10.) On jälle 3 ettepanekut. Rhs. Palwadre, kas teie päewakorda ka ära määrate? (A. Palwadre: Täname.) Esimene ettepanek on järgmist koosolekut pidada homme kell 5, tänase päewakorra jätkami- sega. Teine ettepanek on — jätta järgmise koosoleku kokkukutsumine juhatusse hoo- leks ja kolmas — pidada järgmine koosolek

neljapäewa hommikul kell 10. Panen kõige pealt hääletamisele esimese ettepaneku. Palun neid, kes selle poolt on, et järgmist koosolekut homme kell 5 tänase päewakorra jätkamisega pidada, käed üles tõsta. Kes vastu? Enamus on selle vastu. Seega on see ettepanek tagasi lüka- tud. Siis ma panen teise ettepaneku hääle- tamisele, järgmise koosoleku kokkukutsu- mine jätta juhatusse hooleks. (Hääleta- takse.) Enamus on selle poolt. (Hääled pahemalt poolt: Ära lugeda!). Soowitakse hääletagemist. Palun weel kord hääletada. (Hääletatakse.) See ettepanek on saanud poolt 27, vastu 18 häält. Sellega on see ettepanek vastu wõetud. Olen kohustatud ka kolmanda ettepaneku hääletamisele panema, pidada järgmist koosolekut neljapäewa hommikul kell 10 tänase päewakorra jätkamisega. (Hääleta- takse.) Vastu on enamus. Sellega on see ettepanek tagasi lükatud. Seega on otsustatud järgmise koosoleku kokkukutsumine jät- ta juhatusse hooleks. Lõpetan koos- oleku.

Koosolek lõpeb kell 10.20 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees K. Wirma.

Abisekretäär W. Pezold.

